

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Vliv nacionalismu na proměny názvů ulic v praxi kosovských

Albánců v Kosovu (na příkladu měst Priština a Mitrovica)

Bc. Ardiana Veli Tahiri

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologie
Studijní program Antropologie
Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Vliv nacionalismu na proměny názvů ulic v praxi kosovských
Albánců (na příkladu měst Priština a Mitrovica)**

Bc. Ardiana Veli Tahiri

Vedoucí práce:

Mgr. PhDr. Gabriela Fatková Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022.....

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí diplomové práce doktorce Gabriele Fatkové, za odborné vedení práce a celé své rodině za podporu a trpělivost.

Abstrakt

Tato práce se zabývá tématem vlivu nacionalismu na proměny názvů ulic v Kosovu, a to na příkladu hlavního města Prištiny a města Mitrovica. Terénní výzkum byl uskutečněn v hlavním městě a na území dnešní Jižní Mitrovice, což je část města Mitrovica obývaná převážně Albánci. Právě Albánci byli zkoumanou populací, zejména v případě užívání živých toponym. Za pomoci internetové aplikace Google Maps byly zaznamenány také názvy ulic z prostředí Severní Mitrovice, tedy z té části Mitrovice, která je obývaná převážně Srby. Tyto názvy ulic byly vzájemně komparovány, v případě hlavního města došlo také ke komparaci nynějších názvů ulic s názvy předešlými. To vše bylo následně interpretováno optikou nacionalismu.

Klíčová slova

nacionalismus, názvy ulic, Albánci, Kosovo, Priština, Mitrovica

Abstract

This paper deals with the influence of nationalism on the change of street names in Kosovo, on the example of the capital Pristina and the city of Mitrovica. Field research was carried out in the capital and in the territory of today's South Mitrovica, which is a part of the town of Mitrovica inhabited mainly by Albanians. It was the Albanians who studied the population, especially when using live toponyms. Using the internet application Google Maps, street names from the environment of Severní Mitrovice, from that part of Mitrovica which is inhabited mainly by Serbs, were also recorded. These street names were compared with each other, in the case of the capital, the current street names were also compared with the previous ones. All this was subsequently interpreted from the perspective of nationalism.

Keywords

nationalism, names of streets, Albanians, Kosovo, Prishtina, Mitrovica

Obsah

ÚVOD.....	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 KOSOVO A JEHO HISTORIE	8
1.2 NACIONALISMUS	16
1.3 ETNICITA.....	19
1.4 NACIONALISMUS NA BALKÁNĚ.....	20
1.5 POJMENOVÁNÍ.....	24
1.6 TOPONYMA.....	25
1.6.1 VÝZKUM TOPONYM	25
1.6.2 KRITICKÝ PŘÍSTUP	27
1.6.3 APLIKACE KRITICKÉHO PŘÍSTUPU.....	29
1.7 NÁZVY ULIC V KOSOVU	35
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	37
2.1 ZÚČASTNĚNÉ POZOROVÁNÍ.....	37
2.2 POLOSTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY.....	39
2.3 VYHODNOCOVÁNÍ DAT	40
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	40

3.1 PRIŠTINA.....	41
3.1.1 ŽIVÁ TOPONYMA V PRIŠTINĚ.....	41
3.1.2 NÁZVY ULIC V PRIŠTINĚ.....	42
3.1.3 PROMĚNA NÁZVŮ ULIC V PRIŠTINĚ.....	52
3.2 MITROVICA.....	55
3.2.1 ŽIVÁ TOPONYMA V MITROVICI.....	57
3.2.2 RURÁLNÍ PROSTŘEDÍ - SELAC.....	61
3.2.3 NÁZVY ULIC V JIŽNÍ MITROVICI.....	63
3.2.4 NÁZVY ULIC V SEVERNÍ MITROVICI.....	68
3.3 NACIONALISMUS A NÁZVY ULIC V KOSOVU.....	69
4 ZÁVĚR.....	71

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá tématem vlivu nacionalismu na pojmenování ulic v Kosovu a to na příkladu hlavního města Kosova - Prištině a města Mitrovica, které je rozděleno na dvě části. Zabývá se tím, jakými proměnami prošly názvy ulic vlivem historických událostí, s tím spojenými projevy nacionalismu a jak jsou názvy ulic užívány dnes místními obyvateli. Co se týče zmíněných obyvatel, je důležité uvést, že byla zkoumána pouze albánská část obyvatel obou měst. V případě Prištiny tvoří Albánci drtivou většinu a v případě Mitrovice, respektive Jižní Mitrovice, kde byl uskutečněn terénní výzkum také.

Hlavní město Priština bylo vybráno pro účel této práce proto, že názvy ulic v hlavních městech jsou většinou předmětem vyjednávání různých politických aktérů a město Mitrovica bylo vybráno z důvodu jejího historického i současného složitého postavení i správy.

Pojmenování v obecném slova smyslu je mocný prostředek pro identifikaci s minulostí. Ať už se jedná o předávání příjmení z generace na generaci nebo v případě pojmenování ulic přenesení historie do prostoru, respektive o ideologicko-politický výklad historie a jejího zasazení do prostoru. Tímto ideologicko-politickým zdrojem může být koncept nacionalismu, jehož stěžejním principem je národní a politická jednota. Staví na předpokladu státu spjatého s určitou národní jednotkou. Tento předpoklad propojující národnost a stát, potažmo teritorium, se manifestuje v pojmenováních míst, skrze která je formována představa o osvojeném teritoriu i představovaných aliancích.

1 TEORETICKÁ ČÁST

V této části práce budou popsány důležité pojmy, které budou následně aplikovány v praktické části. Nejprve bude představeno Kosovo

a jeho historie, dále tato práce představí koncept nacionalismu a odliší nacionalismus na Balkáně od nacionalismu ve zbytku Evropy. Dále budou představeny některé práce a východiska z oblasti studia názvů ulic a závěr teoretické části bude věnován pojmenování ulic v samotném Kosovu.

1.1 Kosovo a jeho historie

Pro pochopení Kosova je třeba znát jeho historii, protože jen tak je možné pochopit současnou situaci v Kosovu a jen tak je možné studovat dílčí aspekty Kosova, kterými jsou například názvy místních ulic.

Kosovo je země nacházející se ve vnitrozemí Balkánského poloostrova. Země o rozloze 10 887 km² a s počtem obyvatel cca 2 miliony leží v jihozápadní části Balkánského poloostrova a jeho sousedními státy jsou Albánie, Montenegro (Černá Hora), Severní Makedonie a Srbsko. Hlavním městem Kosova je Priština, platidlem je euro a státním zřízením je republika, která vznikla 17. 2. 2008 vyhlášením nezávislosti na Srbsku. Suverenitu Kosova však uznává jen část států světa. Nezávislost uznaly všechny sousední státy kromě Srbska, dále Turecko, většina států EU (23 členských států včetně ČR), Spojené arabské emiráty, Afghanistan, Malajsie, USA, Kanada, Japonsko, Austrálie, Jižní Korea a další. Hlavními odpůrci osamostatnění této země jsou Srbsko, Rusko, Indie a Čína (Girgle 2009: 148).

Úředními jazyky jsou albánština a srbština, a to kvůli národnostnímu složení. Albánci zde tvoří většinu obyvatelstva (88 %), Srbové pak největší minoritu (7 %). Dále zde žijí Romové, Bosňáci, Turci a Gorani. Toto národnostní složení je také vyobrazeno na vlajce a státním znaku Kosova v podobě šesti bílých hvězd, kdy každá z nich představuje jedno etnikum, které zde žije. Státní vlajku i znak dále tvoří modré pozadí

a žluto-oranžová silueta území Kosova. Převažujícím náboženstvím je sunnitský islám a dále je zde zastoupeno pravoslaví a katolictví (Girgle 2009: 149).

Albánsko – srbské vztahy jsou velmi specifické a formovaly se několik staletí, až vyústily v občanskou válku a vzájemnou nenávist. Jednou z klíčových událostí kosovského středověku je bitva na Kosově poli z roku 1389. Bitva mezi Srby a Turky (Osmanskou říší) skončila porážkou Srbů a podmaněním Srbska jako vazalského státu Osmanů (Girgle 2009: 15).

Kosovo je považováno za posvátnou půdu Srbů, za kolébku jejich státnosti a politické kultury a za území s největší koncentrací památek. Představuje místo největšího rozkvětu Srbska ve zlatých dobách středověkého carství (Girgle 2009: 16).

Kosovo bylo součástí Osmanské říše až do roku 1912. Pod vládou Osmanů docházelo ke konverzi Albánců k islámu, protože přijmout islám znamenalo také získat moc a stát se plnohodnotným občanem říše. Islamizace probíhala zejména při expanzi na Balkán a během úpadku říše, jinak se jednalo v podstatě o dobrovolnou konverzi (Girgle 2009: 18).

Během tohoto období proběhla dvě srbská protiosmanská povstání, která vyústila v dohodu s Istanbulem, podle které se Srbsko stalo autonomním knížectvím. Občané srbské národnosti měli tedy možnost se z Kosova vystěhovat do svého národního státu (Girgle 2009: 20).

Po skončení 1. světové války se Kosovo stalo součástí nově vzniklého Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, které vzniklo 1. prosince 1918. (Od roku 1929 hovoříme o Jugoslávii.) A právě v této době se rodí albánsko – srbská nenávist. Kosovo nemělo v rámci království žádnou autonomii a bylo označováno za Staré Srbsko. Albánci nebyli uznáni za svébytnou národnostní menšinu, ale byli považováni za poalbánštěné

Srby. Nebyla jim zajištěna jazyková práva a veškerá administrativa byla v rukou Srbů v srbochorvatštině. Albánské školy byly zavřeny, a to mělo podpořit jejich negramotnost a eliminovat tak potenciální snahy o národnostní aspirace. Nebylo dovoleno vydávat knihy v albánštině a dovoz knih z Albánie byl také sankcionován. Pouze muslimské školy se staly útočištěm albánské komunity, kde se i přes zákaz vyučovalo v albánštině a staly se zdrojem albánských knih. Režim se snažil těmto aktivitám zabránit tím, že dovážel pedagogy z Bosny a Hercegoviny, kteří sice byli muslimové, ale neuměli albánsky (Girgle 2009: 33-35).

Z důvodu albánské represe a diskriminace docházelo k řadě etnických konfliktů, zejména k takzvaným kačackým odbojům. Albánci často emigrovali do Albánie a Turecka a tento odchod byl režimem podporován. Masivní emigraci zastavila 2. světová válka, během které se většina území Kosova společně se západní částí dnešní Severní Makedonie přičlenila k Albánii a dostali se tak pod italskou nadvládu. Částečně se tak splnila idea o vzniku "Velké Albánie", která zahrnuje všechna území, na kterých žijí Albánci. Avšak hned po skončení 2. světové války v roce 1945 Kosovo připadlo pod správu Titovy komunistické Jugoslávie (Girgle 2009: 37-43).

Josip Broz Tito byl nejprve vůdcem jugoslávského protinacistického odboje za 2. světové války a poté se stal prezidentem Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Během Titova režimu získalo Kosovo 3. září 1945 autonomii a stalo se tak Autonomní oblastí Kosova a Metohije. Albánci se konečně stali svébytnou národnostní menšinou, byli lokálně jazykově zrovnoprávněni a začaly se znovu otevírat albánské školy. Na školách však převážně vyučovali učitelé z Albánie. Důvodem byla vysoká míra negramotnosti. Dalšími důsledky negramotnosti albánského obyvatelstva bylo také etnické složení ve státní správě, kterou zastávali převážně Srbové (Štěpánek 2015: 72).

V roce 1948 došlo k roztržce Titovy skupiny se Stalinem, ve které šlo zejména o Stalinovu nelibost k vzrůstajícím ambicím jugoslávského vůdce. Spor skončil izolací Jugoslávie od Stalinova Ruska a od ostatních jeho vazalů. Znamenalo to izolaci od Albánie, tedy izolaci kosovských Albánců od Albánie. Zhoršilo se tím i postavení Albánců v Kosovu. Byli vystavováni represi, kterou vykonávala Jugoslávská tajná služba (UDB – *Uprava državne bezbednosti*). Situace se změnila až v roce 1967, kdy Tito osobně navštívil Kosovo, kritizoval zdejší poměry a slíbil změny k lepšímu. Z oficiálního slovníku a médií zmizelo pejorativní označení *Šiptar*, který se nahradil termínem *Albanac* a pro celou oblast se začal používat název Kosovo namísto Kosovo a Metohije. Tyto vstřícné kroky ale nedokázaly předejít radikalizaci albánského veřejného mínění a výbuchu dlouho potlačované nespokojenosti. Situace vyvrcholila v roce 1968, kdy došlo k masivním demonstracím v Prištině a v ostatních kosovských městech. Při těchto demonstracích Albánci požadovali samostatný stát, zlepšení ekonomické situace a založení univerzity. Státní moc tuto situaci řešila dalšími vstřícnými kroky a ústupky (Girgle 2009: 45-48).

V 70. letech došlo k zrovnoprávnění Albánců s ostatními jugoslávskými národy, dále vlivem ústavní změny byly rozšířeny kompetence autonomie Kosova, které se v podstatě rovnaly kompetencím svazových republik. V této době také vzniká řada albánských institucí jako Albánská univerzita, Albanologický ústav a albánské nakladatelství Rilindja. Rostla vzdělanost kosovských Albánců a také podíl jejich zastoupení ve veřejné správě. V roce 1974 tvořili Albánci 58 % z celkového počtu státních zaměstnanců a v roce 1980 už tvořili 92 %. Což se nelíbilo zejména místním Srbům, kteří tak ztratili své výsadní postavení a pocítili tíhu diskriminace z druhé strany. V důsledku tlaku ze strany Albánců se během těchto let (1970-1980) z Kosova vystěhovalo 20 000

Srbů. Jedná se o číslo z oficiálních statistik, avšak reálně jich bylo mnohem více (Štěpánek 2015: 73).

Významným mezníkem v dějinách Kosova byla smrt Josipa B. Tita a nástup Slobodana Miloševiče k moci, který zavedl tvrdý režim spojený s represí albánského obyvatelstva a zrušení autonomie Kosova (Štěpánek 2015). Došlo k znovuzavedení pejorativního označení *Šiptar* a protialbánské propagandě, kdy byly silně medializovány albánsko – srbské střety (Girgle 2009: 62-64).

V rámci albánské komunity se formovala uskupení, která později tvořila základ politických stran (LDK, PDK). Šlo ale také o radikální uskupení, které během občanské války bojovalo proti srbským jednotkám. Touto organizací byla Kosovská osvobozená armáda UÇK (Štěpánek 2015: 77).

Nová srbská ústava z 28. září 1990 zcela zrušila i poslední zbytky autonomie Kosova a v roce 1991 došlo ke zrušení předsednictva za Kosovo v rámci předsednictva federace. Albánská elita reagovala zasedáním v Prištině v roce 1990, kdy přijala deklaraci o suverenitě Republiky Kosovo (v rámci SRFJ), kterou však žádný jiný stát oficiálně neuznal. O dva roky později byly vypsané parlamentní a prezidentské volby. Vítězem parlamentních voleb se stala strana LDK a prezidentem se stal dr. Ibrahim Rugova. Šlo o existenci pluralitního vládnoucího režimu na území Kosova (Štěpánek 2015: 77).

Během roku 1997 zesílila radikalizace Albánců v rámci UÇK a eskalovala do projevů násilí vůči srbské správě. V srpnu tohoto roku albánští studenti demonstrovali v Prištině za svůj návrat na univerzitní půdu. Následovaly i další demonstrace, které už byly krvavě rozehnány, a útoky v Drenici i v západním Kosovu. Během těchto střetů zemřel albánský učitel Halit Geci, jehož pohřeb se stal masovou demonstrací, kde mezi truchlícími byly i radikálové z UÇK, kteří definitivně vystoupili z

ilegality a zahájili válku se srbskými silami. V čele kosovského odboje byl Adem Jashari, později Hashim Thaqi (Girgle 2009: 89-95).

Snahy USA, Velké Británie a NATO o mírová jednání, která měla vést ke kompromisu mezi Srby a Albánci, vyústily ve válku NATO proti Jugoslávii. 24. března 1999 v 8 hodin ráno zahájilo letectvo Aliance bombardování Jugoslávie s cílem ochromit vojenské a strategické cíle jugoslávské armády v Kosovu. Jugoslávie na to reagovala přerušáním diplomatických styků s USA, Německem, Velkou Británií a Francií. NATO nemělo povolení napadnout zemi pozemními silami, proto útočilo pouze ze vzduchu (Girgle 2009: 108). V zemi zavládl chaos a zvýšila se represe Albánců a jejich vyhánění z Kosova. Srbové jim zabavovali veškerý majetek včetně cenností a automobilů. Z většiny albánské populace se stali uprchlíci. Většina utekla do Severní Makedonie a Albánie, zbytek odešel do evropských zemí a USA. Kuriozitou byli uprchlíci v lesích a horách, kde mnohdy žily i celé rodiny, které válka vyhnala z domovů (Štěpánek 2015: 85).

23. dubna 1999 se konal summit NATO v Bruselu při příležitosti 50. výročí vzniku, kde se řešila i otázka Jugoslávie. Výsledkem byl letecký útok na Srbsko. Cílem tohoto útoku bylo neprodleně zastavit místní válečný konflikt a předejít tak podobné situaci jako v Bosně. Během této operace přišlo o život mnoho civilistů. Aliance se zde také dopustila mnoha chyb, někteří tvrdí, že vědomě, někteří jsou přesvědčeni, že se jednalo o nešťastné náhody. Jednalo se například o útok na Čínské velvyslanectví v Bělehradě (Girgle 2009: 110).

Aliance se několikrát pokoušela o mírová jednání s Miloševićem, která však skončila bezúspěšně. Proto 25. dubna Severoatlantická Aliance vyzvala ruského premiéra Viktora Černomyrdina ke zprostředkování jednání s Miloševićem. O měsíc později proběhly klíčové rozhovory mezi Černomyrdinem a Miloševićem v Bělehradu. Koncem

května připravila společná komise zemí G7¹ společně s Ruskem mírový návrh, podle kterého mělo dojít k zastavení bojů, stažení vojenských a policejních sil z Kosova, odzbrojení UÇK a k zavedení vojenské administrativy NATO společně s civilní administrativou OSN. Tento návrh byl přijat a oficiálně byl podepsán 9. června 1999 v Kumanovu v Severní Makedonii a tím byla válka u konce (Girgle 2009: 111-112).

Dohoda byla podepsána společně s rezolucí RB OSN č. 1244, podle které mělo být Kosovo pod správou Mise OSN v Kosovu (UNMIK). Od konce války tedy až do roku 2008 (17. 2. 2008) bylo Kosovo pod správou OSN a NATO. Jednotky Aliance označené KFOR (Kosova Force) zde dohlížely na klid a bezpečnost. I přes přítomnost představitelů OSN a NATO v zemi probíhaly nepokoje mezi Albánci a srbskou menšinou, které však nedosahovaly tak velkých rozměrů jako před a během občanské války (Girgle 2009: 112).

Dovršením celého sporu o území Kosova bylo vyhlášení nezávislosti na Srbsku dne 17. 2. 2008, které vyvolalo v celém světě vlnu různou míru přijetí. Srbsko dodnes nezávislost Kosova neuznalo a stále považuje jeho území za součást svého státu (Girgle 2009: 113).

Od 17. 2. 2008, kdy Kosovo vyhlásilo nezávislost, uplynulo čtrnáct let a za tuto dobu prošla země velkou změnou. Díky masivním finančním dotacím z evropských fondů došlo k výstavbě nové infrastruktury, obchodních domů, nemocnic, škol a dalších objektů. Vznikla tedy nová pracovní místa, nové pracovní příležitosti a došlo tak k poklesu nezaměstnanosti (která je i přesto nadále enormní). Zemi finančně podporuje Evropská unie, USA, ale také albánská diaspora, která je

¹ G7 je neformální fórum sdružující vedoucí představitele průmyslově nejvyspělejších zemí světa (Kanada, Francie, Německo, Itálie, Japonsko, Spojené království, Spojené státy americké)

významným zdrojem financí Kosova. Emigranti dotují své velké rodiny, které zůstaly v mateřské zemi, kupují zde pozemky, staví domy, ale také zde podnikají například v gastronomii nebo v prodeji ojetých vozů. Život se zde ustálil, stopy po válce se minimalizovaly, kolektivní trauma však v zemi nadále zůstává přítomno (Girgle 2009: 114-118).

Město Mitrovica, které leží na severu země, je dodnes rozděleno řekou Ibër, respektive mostem, který přes ni vede. Na jedné straně mostu žijí Albánci a na druhé straně žijí Srbové. Jednotlivé části města jsou separovány i administrativně. Albánská část je pod správou kosovské vlády a je součástí Republiky Kosovo a srbská část je pod správou srbské vlády a je součástí Srbska. Pod správou Srbska jsou i tři severní okresy Leposavić, Zvečan, Zubin Potok, kde žijí Srbové. Dále jsou to uzavřené enklávy, většinou vesnice obývané většinou Srby, které jsou *de iure* součástí Republiky Kosovo, ale *de facto* jsou spíše součástí Srbska. Kromě problémů vyplývajících ze soužití dvou etnických skupin se země potýká s vysokou mírou kriminality, nezaměstnanosti, ale také korupcí, a to zejména ve státní správě. Také platy jsou zde v poměru k cenám neúměrné, a to je jeden z důvodů, proč stále hledají občané Kosova cestu do vyspělých evropských států. Někteří z nich volí ilegální cestu, některým pomůže rodina, která již emigrovala, a někteří mají to štěstí a odchází za prací na základě pracovních víz. I po čtrnácti letech samostatného státu země není soběstačná a patří mezi rozvojové země (Girgle 2009: 116).

Nacionalismus (srbský i albánský) má nadále silný vliv na celkový život místních obyvatel. Lze tedy předpokládat, že názvy ulic, a to zejména ve velkých městech budou tím místem, kterým budou aktéři slova Austina nejen něco sdělovat, ale i konat (Austin 2000). V této práci se budeme především zaměřovat na to, jakým způsobem kosovští Albánci prostřednictvím pojmenování míst vyjednávají svou pozici v daném regionu.

1.2 Nacionalismus

Dává-li si tato práce za cíl odkrýt vliv nacionalismu na názvy ulic v Kosovu, je třeba tento koncept nejprve představit. Nejprve je nutné uvést, že v rámci studia nacionalismu a národů se zformovaly dva základní přístupy. Těmito přístupy jsou primordialismus a modernismus. Primordialistický přístup pracuje s národy, jako s velmi starobylými jednotkami sdílející společnou kulturu, jazyk a historii a příslušnost k národům jako přirozenou součást lidského bytí. Modernismus naopak pracuje s národy jako s jednotkami, které vznikly v důsledku specifických společenských a historických podmínek v souvislosti s příchodem modernity (Hirt 2007: 86).

Ernest Gellner, jakožto představitel modernistického přístupu, uvádí, že nacionalismus je plodem průmyslové společnosti, i když se někdy objevuje i ve společnosti agrární. Jak sám uvádí, bez státu neexistuje nacionalismus. V agrární společnosti nebyly splněny požadavky na existenci státu ani národa a tudíž ani nacionalismu. Průmyslová společnost potřebuje vysokou míru stejnorodosti a tuto stejnorodost zakládá právě na představě národa. Tento věk přechodu k industrialismu se vyznačoval uspokojováním vznikajících národnostních požadavků tím, že přizpůsoboval národnostní a politické hranice (Gellner 2003: 36).

V populárním diskurzu mluví nacionalisté o tom, že národnost byla vždy důležitá, a že národy tu byly vždy, i když to nebylo politicky vidět. V průběhu 19. a 20. století tak podle nich došlo k jakémusi "probuzení" do té doby spících národů. S tím Gellner nesouhlasí a tvrdí, že nejde o probuzení něčeho starého, ale jde o stvoření nové společenské organizace (Gellner 1993: 17-18).

Gellner dále vymezuje 5 etap vývoje nacionalismu v Evropě. První etapou byl Vídeňský kongres. Na Vídeňském kongresu nebyl národnostní princip ještě znám, ačkoli předpoklady pro jeho uskutečnění již působily. Druhou etapou bylo období iredentismu, které trvalo až do roku 1918. Nacionalismus zvítězil v ideologické i kulturní oblasti, ale většinou se ale ještě neuplatnil politicky. Následovalo období, ve kterém byl systém států v Evropě založen na národnostním principu. Vznikaly státy malé a slabé s mnoha menšinami. Toho zneužili Hitler se Stalinem. Hlavně čtyřicátá léta 20. století byla obdobím „etnického čištění“, kdy se používaly nelidské praktiky na dosažení shody etnických a politických hranic. V páté etapě dochází k hospodářskému zlepšení a sblížení průmyslových kultur (Gellner 2003: 36-49).

Otázkou však zůstává, zdali se v páté etapě dnes nachází všechna území Evropy a zda jsou všechny skupiny již se současným územním uspořádáním spokojeny, případně jak silné budou v blízké budoucnosti ty hlasy, jež volají po revizi stávajících hranic. Nacionalismus je původně politický princip, který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být shodné. Porušení tohoto principu může posílit národnostní cítění, jež může vyústit i v agresi. Pokud by na principu nacionalismu zásadně trvaly všechny národy, vedl by tento princip pouze ke konfliktům (Gellner 1993: 12-13).

Základním jednotkou zájmu nacionalistické doktríny je národ. Ten je v širším slova smyslu definován společnou vůlí a identifikací se skupinou (do této definice mohou spadat např. i kluby nebo gangy). Nedostatečné jsou i ty definice, jež akcentují sdílení stejné kultury, protože v agrárních společnostech nemusí rozličné kultury dělit populaci do jednotlivých politických jednotek. Z toho tedy vyplývá, že definice národa je složitá a největším paradoxem je, že národy mohou být definovány pouze v pojmech věku nacionalismu (Gellner 1993: 17-18). Národ je spíše konstrukcí, která byla možná až ve věku nacionalismu (tudíž v době

industriální), přičemž stejná kultura či vůle hraje spíše legitimizační úlohu. Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně (Gellner 1993: 17-18).

Nacionalismus klade důraz na solidaritu mezi chudými a bohatými, když za jediný princip exkluze prohlašuje národnost. Benedict Anderson navrhuje, že by měl být nacionalismus klasifikován spíše s příbuzenstvím a náboženstvím než s fašismem nebo liberalismem. Nacionalismus totiž slibuje uspokojení některých potřeb, za které původně zodpovídalo náboženství. Těmito potřebami jsou například pocit bezpečí nebo kontinuity (Anderson 2003: 243).

Bruce Kapferer při svém výzkumu nacionalismu na Srí Lance došel k závěru, že místní nacionalismus zde přímo čerpá své náměty z náboženství. Kapferer ve své analýze sinhálského národního symbolismu spojuje státní moc, nacionální ideologii a sinhálsko-tamilský konflikt s úlohou sinhálského mýtu v kosmologii a každodenním životě (Eriksen 2012: 183-185). Mýtus o Vijayovi, což je ústřední sinhálský mýtus o původu, vypráví o princovi, který přichází do Indie a povraždí mnoho démonů, aby dobyl Srí Lanku. Mýtus o Dutugemunovi vypráví o sinhálském vůdci, který si podrobuje Tamily. V sinhálském politickém diskurzu se k těmto mýtům přistupuje jako k pravdivým událostem a předvzorům praktického jednání v současnosti (Eriksen 2012: 183).

Dle mnoha nacionalistických mýtů se národ rodí nebo povstává z bolestivého přechodového rituálu, a tak i násilí může být ospravedlnováno právě mýty (Eriksen 2012: 183). Současně se však nacionalistický mýtus nemanifestuje jen ve chvílích konfliktu, ale v dobách míru v podobě rutinního každodenního jednání (jakým je např. referování o okolním městském prostoru), jež nás ukotvuje nejen v prostoru, ale i v sociálních vztazích. Jedná se tedy o praktické jednání, jež nám podobně jako

náboženství a příbuzenství posiluje pocit bezpečí, kontinuity a začlenění do širších jednotek.

1.3 Etnicita

Ke konceptu nacionalismu se také neodmyslitelně váže koncept etnicity. Kategorie etnikum jakožto jednotka, která sdílí společnou etnicitu, je v podstatě identická s kategorií národa (Hirt 2007: 86). Slovo *ethnos* se používalo již v období klasického Řecka, kde se užívalo pro označení druhých či jiných. Toto označení se následně přeneslo do pojmů etnicita a etnická skupina ve smyslu odlišnosti jedněch od druhých (Hirt 2007: 86).

Etnicita je integračním principem skupin, jež jsou schopny biologické reprodukce, sdílí fundamentální kulturní hodnoty, vytváří prostor pro komunikaci a interakci. Takové skupiny jsou založeny na členství, které je druhými chápáno jako odlišné od ostatních takových skupin. Samotná etnicita pak zdůrazňuje ty jednotlivé prvky, které etnická skupina sdílí a odlišuje jí tím od ostatních etnických skupin. Barth dále obrací pozornost k symbolickým hranicím mezi etnickými skupinami, zejména k interakčním aspektům jejich vytváření (Barth 1994: 11-32).

Pro Barta tedy není důležitý samotný popis etnických skupin z pohledu aktérů, kteří jim připisují univerzální existenci z pohledu jejich kultury, jazyka, historie, folkloru a dalších sdílených prvků, ale utváření etnických kategorií v důsledku interakce s jinými etnickými kategoriemi. Důležitým motivem se tedy stává hranice a způsob symbolického, politického a prostorového rozhraní mezi těmito etnickými kategoriemi a jejich udržování. Tento přístup pojímá etnicitu vztahově, přičemž ona samotná hranice je vnímána jako sociální produkt, který se může měnit či dokonce zaniknout vlivem kontextuálních podmínek (Hirt 2007: 88).

1.4 Nacionalismus na Balkáně

Jelikož předmětem terénního výzkumu jsou názvy ulic v jedné z balkánských zemí, je třeba popsat tento terén a zaměřit se na místní specifika konceptu nacionalismu, jež byly rozpracovány v minulosti různými autory. Označení Balkán je jistě velmi arbitrární, ale v tomto textu bude označovat státy ležící na Balkánském poloostrově, které měly zkušenost s Osmanskou říší. Přítomnost Osmanů na Balkáně měla velký vliv na formování místních národů, na jejich náboženské vyznání, ale také na tvorbu prostoru a názvy toponym (Budilová 2012: 17).

Arbitrárnost pojmu Balkán spočívá v tom, že není přesně vymezeno, co tento pojem zahrnuje, respektive jaké státy a národy budeme pod slučující pojem Balkán zahrnovat. Pokud bychom se zeptali jednotlivých národů, tak by za "Balkánce" označovaly zpravidla své sousedy a další národy žijící více na jih, ale nikdy by tak neoznačily sami sebe (Budilová 2012: 18). Samotný pojem „Balkán“ je založen na jednoznačné exkluzi (Žižek 1999).

Řada autorů popisuje významné rozdíly mezi různými typy nacionalismu. Hans Kohn (1945) jej dělí na západní a východní, podobně jako Plamenatz (1973), ačkoliv každý řadí do jednotlivých kategorií jiné státy. Například Kohn řadí do východního nacionalismu Německo, ale Plamenatz (1973) ho zařazuje do západního nacionalismu. Uvedené koncepce jsou však pro oblast Balkánu nedostačující. Nevysvětlují např. základní odlišnost „balkánských nacionalismů“, jež spočívá v tom, že ačkoliv ve většině evropských zemí to byly jazykové a kulturní rozdíly, které od sebe odlišovaly jednotlivá etnika, na Balkáně to bylo náboženství (Budilová 2012: 19).

Osmanská říše měla velmi složitou sociální stratifikaci. Oficiálně byla rozdělena na 2 sociální třídy. Tou první byla elita - sultán, jeho rodina, vojáci, státní úředníci a tou druhou byli muslimští i nemuslimští

poddaní. Obyvatelstvo bylo dále děleno na muslimy a nemuslimy, ženy a muže, svobodné a otroky. Z této stratifikace jednotlivcům plynula různá práva a povinnosti. Například jen muslimové mohli zastávat vysoce postavená místa, dále nemuseli platit některé daně. Jinak bylo nahlíženo na nemuslimy žijící v nemuslimských zemích a na nemuslimy žijící v muslimských zemích (Budilová 2012: 20).

Označení Srb nebo Bulhar mělo dříve úplně jiný význam než dnes. Nešlo o etnickou diferenciaci obyvatelstva, ale diferenciaci obyvatelstva na základě povolání a konfese. Srb a Bulhar bylo označení pro křesťanské rolníky (Budilová 2012: 26).

Národní cítění se na Balkáně rozvíjelo nejdříve u Řeků, zejména u střední řecké vrstvy obchodníků, kteří přicházejí do kontaktu se západními myšlenkami francouzského osvícenství. Mezi bohatými obchodníky tak nově vzniká řecky mluvící inteligence. Tato kolektivní identita byla ale opět založena spíše na náboženství (pravoslavní) než na společném jazyce a kultuře. Nacionalismus v tom pravém slova smyslu se na Balkáně objevuje až ve 2. polovině 19. století (Budilová 2012: 30).

Rozvoj nacionalismu je považován za jednu z hlavních příčin rozpadu Jugoslávie. Jugoslávie byla zejména po jejím obnovení po 2. světové válce založena na principu "bratrství a jednoty". Tento princip v rámci multietnického složení Jugoslávie fungoval až do 80. let, přesněji do smrti prezidenta Josipa B. Tita. Jugoslávie byla rozdělena do šesti svazových republik a dvou autonomních oblastí. Po smrti charismatického typu vůdce Josipa B. Tita, který sjednocoval národy Jugoslávie a udržoval zde mír mezi jednotlivými etniky, se k moci dostávali nacionálně orientovaní vůdci, kteří upřednostňovali některá etnika Jugoslávie (Štěpánek 2012: 39).

Problémem celé Jugoslávie bylo zejména její multietnické složení a jeho nesourodé geografické rozmístění. Albánci totiž kromě Albánie žili (a

stále žijí) také na území Kosova, Severní Makedonie, Řecka a Černé Hory. Dále například také část makedonské populace žila (žije) na území Bulharska a Řecka. Vytvořené hranice “národních” států tedy nekopírovaly hranice etnické. Rozvívely se různé nacionalistické ideje “Velkého Srbska”, “Velké Albánie” atp., které zahrnovaly všechny oblasti, ve kterých žilo to dané etnikum (Štěpánek 2012: 41). Dá se předpokládat, že změny v těchto vizích, respektive politické změny a tím pádem odlišné nacionalistické ideje se jistě odrazily také v názvech toponym.

Balkánským národům je často připisován tzv. resentmentní nacionalismus, který se odlišuje od nacionalismu ostatních evropských států. Podle Štěpánka (2012) se resentmentní nacionalismus vyznačuje agresivitou, extremismem, zakořeněnou nenávistí vůči jiným národům s ohledem na historické události (křivdy a porážky). Kromě historických událostí byl tento nacionalismus živen také nerovností mezi jednotlivými národy Jugoslávie, a to jak politickou, tak ekonomickou. Jednalo se například o zvláštní postavení Srbska v rámci Jugoslávie, o vytvoření autonomních oblastí v rámci Srbska, které se postupem času byly autonomní oblastí pouze *de iure*, ale *de facto* republikou s vlastním parlamentem a vládou. Srbové vnímali vzrůstající organizaci a aspirace autonomních oblastí jako křivdu a protisrbské spiknutí. Co se týče nerovnosti v ekonomické sféře, tak Jugoslávie spojovala a udržovala rozvinuté i silně nerozvinuté oblasti. Za nejvíce rozvinutou oblast bylo považováno Slovinsko a za nejméně rozvinutou Kosovo. Při budování socialistické Jugoslávie se tyto rozdíly jen prohlubovaly (Štěpánek 2012: 45).

Miroslav Hroch přichází s označením “opožděná národní hnutí”. Tento termín lze zcela jistě uplatnit v jihovýchodní Evropě, zejména ve státech bývalé Jugoslávie, kde si teprve v druhé polovině 20. století začaly jednotlivé národy nárokovat vlastní nezávislý stát (Hroch 2003: 14-15). Takto nově se oddělivší státní jednotky pak čelily těžkostem v oblasti

budování národních mýtů. Řada narativů byla již okupována sousedními, dříve etablovanými, skupinami.

Velmi zajímavé je úsloví “*stara Jugoslavia - nova Makedonija*”, které popisuje situaci, ve které se ocitla Makedonie po rozpadu Jugoslávie. Makedonci museli hledat nové národní hodnoty a symboly, protože makedonský národ neustálil svou identitu na jednotné lince a střídavě se identifikoval na slovanském a anticko-makedonském základě. Makedonská společnost se v okamžik osamostatnění spíše rozdělila na dva tábory, než aby se integrovala. Jeden tábor zastává názor, že Makedonci jsou potomci antických Makedonců a druhý tábor svůj původ zase odvozuje od Slovanů, kteří na území dnešní Makedonie přišli v 6. - 7. století. S tím spojená je také v posledních letech porozovatelný trend tzv. “antikvizace” makedonské společnosti a jejích symbolů. Příkladem může být například diskuze o novém názvu letiště v hlavním městě Skopje (letiště „Alexandr Makedonský“) a projekt “Skopje 2014”, v jehož rámci bylo přestaveno centrum Skopje za užití různých soch a staveb odkazujících k antické Makedonii (Kouba 2012: 59-72).

Na výše uvedeném makedonském případu je patrné, že jména míst jsou skutečně místem, kde jsou formulovány a re-formulovány kolektivní identifikace místních obyvatel. Na Balkáně se pak setkáme i s případy, kdy jednotlivá místa změnila své jméno v posledním století i několikrát. Skrze názvy ulic pak konstruujeme nejen imaginární kolektivitu osob, míst a událostí, jež chceme do našeho národního příběhu zahrnout, ale současně i odstraňujeme ty, které chceme zapomenout. Proto například v křesťanských regionech Balkánu byly postupně odstraněny pomístní názvy tureckého původu, nebo odkazující k dříve v těch regionech praktikovanému islámu.

1.5 Pojmenování

Pojmenování v obecném slova smyslu je mocný prostředek pro identifikaci s minulostí a jejího zasazení do paměti. Předávání příjmení z jedné generace na druhou je důležitým symbolem osobních vztahů v mnoha kulturách. Pojmenování je kulturní praxí, která vytváří pocit kontinuity a také vytváří a případně i mění identity. Přejmenování totiž představuje cestu vytváření nových spojitostí mezi minulostí a přítomností. Příkladem tohoto přejmenování a předefinování identity je postavení “černého” obyvatelstva v USA. Počátkem 80. let 20. století se “černé” obyvatelstvo dožadovalo jiného označení ve společnosti a to na “Afro-Američany”, aby tak vytvořili pocit společné historie a sounáležitosti (Alderman 2016: 195-196). K podobnému přejmenování došlo také v Kosovu, kdy se za vlády Josipa B. Tita v bývalé Jugoslávii přestalo Albáncům říkat pejorativně *Šiptari* a zavedl se neutrální název *Albanac*.²

Stejně důležité jako pojmenování osob je také pojmenování míst, které hraje klíčovou roli v sociální konstrukci prostoru. Názvy míst nebo také toponyma přenášejí ideologické představy o minulosti do každodenního života a jsou tak součástí našeho denního slovníku (Alderman 2016: 196). Právě díky každodennímu neuvědomovanému, rutinnímu užívání těchto jmen je představa národního státu každý den vytvářena a reprodukována (Billig 1995). Mohli bychom říci, že je to právě tato každodenní praxe, co vytváří představu Kosova jako výhradního prostoru Albánců.

² Kosovští Albánci však používají rovněž pejorativní označení pro Srby. Říkají jim *Shkijet* (čti: Škijet). Je to univerzální exonymum, jímž oba dialekty albánštiny označují ne-albánce (v Řecku Řeky, v Itálii Italy apod.)

1.6 Toponyma

Je třeba nejprve vymezit pojem toponymum. Toponyma neboli zeměpisná jména představují vlastní jména geografických objektů, která jsou kartograficky zachytitelná. Toponyma se dále dělí na dvě základní kategorie, kterými jsou místní jména a pomístní jména. Místní jména představují pojmenování obydlených objektů a pomístní jména pojmenování neobydlených, především přírodních objektů. V posledních třiceti letech se dále vyděluje v rámci toponym další kategorie, kterou představují urbanonyma. Urbanonyma jsou názvy objektů městského charakteru. Jde zejména o pojmenování ulic, náměstí a veřejných prostranství (David, Mácha, 2014: 15).

Toponyma dále ještě můžeme dělit na psaná a živá. Těmi psanými se myslí oficiální, úřední, dokumentovaná a standardizovaná toponyma a těmi živými se myslí neoficiální, neúřední, nestandardizovaná toponyma, která jsou však užívána mezi lidmi. O takzvaných živých jménech píše již Vincent Blanár a Ján Matejčík v své práci *Živé osobné mená na strednom Slovensku* v roce 1978 (David, Mácha 2014: 18-20).

Toponyma lze dále dělit podle jejich různých funkcí. Peter Hallaraker definoval následujících pět funkcí: funkce adresy, lingvistická funkce, topografická funkce, kulturní funkce, sociální a psychologická funkce a poslední funkce fantazie (cit. in Rajić 2012: 203). Thorsten Andersson vnímá místní jména jako prostředek ideologické komunikace, v rámci čehož lze popsat další funkci toponym - funkci vytváření politické a etnické identity (cit. in Rajić 2012: 203).

1.6.1 Výzkum toponym

V českém prostředí se takovým studiem toponym zabýval již na počátku 20. století Antonín Profous v jeho práci *O místních a zvláště*

pomístních jménech v okrsku chrásteckém u Chrudimě. Antonín Profous ve své práci mimo jiné také popsal metodiku terénního výzkumu toponym (Profous 1918).

Odhlédneme-li od českého prostředí, je třeba zmínit i jiné autory, kteří se zabývali studiem toponym. Již na počátku 20. století se soupisem toponym zabýval zakladatel americké kulturní antropologie Franz Boas, který ve své práci *Zeměpisná jména indiánů Kwakiutl* z roku 1934 popsal více než 2 300 místních toponym (Boas 1934).

Zásadním zlomem v rámci toponymického bádání v antropologie však přinesly zejména práce amerického antropologa Keitha H. Basso, který se zabýval toponymii mezi arizonskými Apači. Basso přistupuje k toponymům jako k výpovědím o místních lidech a světě kolem nich. Basso uvádí, že toponyma jsou prvky užívané v každodenním diskurzu, které získávají nějaký význam a hodnotu prostřednictvím různých ideologií, které umožňují její chápání. Basso se zaměřoval zejména na tzv. živá toponyma, prostřednictvím kterých se dle něj lze dozvědět něco o základních kulturních hodnotách a představách (Basso 1996).

V jedné ze svých nejznámějších prací *Moudrost přebývá v místech* Basso popisuje, že jednou ze základních činností člověka je utváření míst kladením si otázek. Například otázky typu co se na tom místě stalo, kdo tam byl přítomen, proč je to vůbec důležité a tak podobně. Toponyma představují dějiny vepsané do prostoru (Basso 1996).

Důležité je však zmínit, že významnou funkci má v rámci promítání dějin do toponym politika, a tak je třeba se na toponyma dívat skrz optiku politického vyjednávání. Toponyma se tak mohou stát nástrojem pro upevnění určitých identit a naopak pro potlačení identit jiných (David, Mácha 2014: 30-31).

Dalším autorem, který se zabýval studiem toponym je například Yi-Fu Tuan, který byl hlavním představitelem humanistické geografie. Ve své práci *Jazyk a vytváření místa* z roku 1991 popsal vztah jazyka a prostorové percepce, kde jedním ze zkoumaných vztahů je i pojmenování míst (cit. in David, Mácha 2014: 32).

1.6.2 Kritický přístup

Již od konce 80. let 20. století se vědci sociálních a humanitních věd soustředili na spojení jazyka s mocenskými vztahy. Jednalo se o počátek kritického přístupu ve studiu toponym. Tento přístup vychází z předpokladu mocenského zatížení pojmenování míst. Jedná se zejména o politickou moc nad prostorem (Berg, Vuolteenaho 2009: 1-2).

Kritické studie se zaměřují na roli názvů míst, jejich proměnu v čase vlivem politických a ideologických změn. Tyto studie například popisují jak vládní elity v zemích jako je Izrael, Německo, Rusko a Jugoslávie manipulovaly s názvy míst, zejména s názvy ulic, kvůli národní identitě a historii. Pojmenování míst bylo také důležitou součástí koloniálního procesu, v rámci kterého si koloniální mocnosti definovaly svá teritoria. Stejně tak i v rámci dekolonizace docházelo k novému pojmenování míst. Tato přejmenování spočívala zejména v očištění od koloniální správy a vytvoření nových identit (Alderman 2016: 196). Stejně tak tomu bylo s příchodem nacistického a komunistického režimu a s pádem těchto politických režimů. Nejprve se názvy míst přejmenovaly v duchu těchto identit a následně došlo k očištění míst od těchto názvů (David, Mácha 2014).

Kritické studie toponym se zabývají také tím, kdo má moc rozhodovat o jménech a jaké hodnoty tato jména reprezentují. K této redefinici studia názvů míst dochází v 90. letech s novým kritickým

přístupem ke studiu kulturních krajin. Jde zejména o to, že názvy míst nejsou jen pasivními artefakty, ale jsou to také symbolické texty zasazené do většího systému významů a ideologie. To vše je čteno a interpretováno ve společnosti lidí (Alderman 2016: 198).

Pierre Bourdieu definoval symbolický kapitál, který podle něj přispívá k reprodukci moci a privilegií v rámci sociálního světa, protože to přiznává postavení, prestiž a čest držitelů. Pojmenování míst lze konceptualizovat jako formu symbolického kapitálu (Alderman 2016: 199).

James a Nancy Duncan přišli s tím, jak může být analyzovaná identita založená na místě jako symbolický kapitál. Jejich práce je založena na výzkumu v jednom z předměstí New Yorku - Bedfordu. Romantická image Bedfordu jako tradiční rurální vesnice, která reflektuje dobu před urbánním kapitalismem, představuje dobrý vkus jako symbolický kapitál (cit. in Alderman 2016: 199).

Dalším příkladem pojmenování jako symbolického kapitálu je tradice mnoha amerických univerzitních kampusů pojmenovat budovy po štědrých sponzorech jako například Fedex Field nebo MCI Center. V roce 2005 se dokonce celé město Clark v Texasu přejmenovalo na Dish výměnou za 10 let volné satelitní televizní služby pro každou domácnost. Město Clark svým přejmenováním ztratilo historickou spojitost s rodinou, která ho založila, ale naopak získalo výhody pro obyvatele. Došlo tak ke změně image města a jeho kvalitativního odlišení od sousedství (Alderman 2016: 200).

Derek Alderman definuje dvojí uchopení pojmenování míst. Tím prvním je pojmenování jako symbolický kapitál a tím druhým je pojmenování jako symbolický odpor. První koncept popisuje, jak názvy míst přinášejí odlišnosti a postavení krajinám i lidem s nimi spojených. Druhý koncept vychází z toho, že názvy míst nejsou vždy produktem vládních elit, ale také marginalizovaných zúčastněných, kteří si přejí mít

větší hlas v tom, jaké vize z minulosti jsou zapsány do krajiny (Alderman 2016: 201).

Studium názvů míst má dlouhou historii v USA. George R. Stewart se v jeho první a nejpopulárnější studii *Names on the land (1967 [1945])* pokusil o rekonstrukci historického prostředí, v rámci kterého došlo k pojmenování. Stewart navázal na Carla Sauera, který patřil do školy Berkeley, která dominovala v letech 1930 - 1970. Tato škola se zaměřovala na stopování původu, popis, klasifikaci a morfologii krajiny. Škola Berkeley užívala superorganickou definici kultury, která studuje krajinu v kontextu každodenní sociální praxe, vztahů a bojů lidí, které je vytvářejí (cit. in Alderman 2016: 197-198).

Stewart stanovil 10 kategorií systémů pro klasifikaci názvů míst založených na jejich původu. Wilbur Zelinsky, Sauerův žák, dokumentoval dopady nacionalismu a patriotismu na názvy míst v krajině a zjistil, že 25 % zemí v USA bylo pojmenováno po národních lídrech z minulosti. Například Washington, Jackson, Lincoln, Jefferson aj. (Zelinski 2017).

David a Mácha (2014) dokonce uvádí, že toponyma a zejména urbanonyma by měla být předmětem památkové ochrany a mělo by být součástí kulturního dědictví. Aby se tak mohlo stát, nesměla by se urbanonyma měnit vlivem politické ideologie a mělo by být respektováno nářečí oblasti, ve které se daná urbanonyma nacházejí.

1.6.3 Aplikace kritického přístupu

Kritický přístup k toponymům byl zejména uplatňován v rámci výzkumů v postkoloniálních zemích. Berg a Kearns ve svém výzkumu toponym na Novém Zélandu došli k zajímavým výsledkům. Nový Zéland, jehož původní název byl *Aotearoa*, byl původně obývaný Maory. Po

vstupu Britů na toto území došlo k přejmenování na Nový Zéland. Stejně tak došlo k přejmenování míst na Novém Zélandu dle britských kolonizátorů. Maoři byli zbaveni vlastnictví půdy a postupně také klesl počet jejich populace. Většina toponym na Novém Zélandu je tedy v angličtině, avšak lze zde nalézt i maorská toponyma. Anglické názvy míst jako *Mission Bay*, *Parnell* a *Remuera* si lidé spojují s elitními bohatými *Pakeha* (bílí osadníci) a naopak maorské názvy míst jako *Mangere* a *Otahuhu* si lidé spojují s marginalizovanými chudými dělníky Maory (původní obyvatelé) (Berg, Kearns 1996: 19-30).

Kromě rasových problémů na Novém Zélandě, které se projevují v pojmenování míst, došli autoři také k genderovým odlišnostem v rurálním a městském prostředí. Maskulinní názvy míst jsou zde uplatňovány zejména v rurálním prostředí. Rurální prostředí je zde totiž symbolicky spojováno těžkým způsobem života, určeným pro „opravdového muže“. Femininní názvy míst jsou užívány zejména ve městech, protože města jsou zde vnímána jako „zženštilá“ a pro život jednodušší. Zajímavým srovnáním je, že v USA je tomu naopak. Maskulinní názvy jsou zde užívány zejména ve městech a femininní názvy míst v rurálním prostředí. Zdůvodňováno je to zcela jinou metaforou, a to domnělým spojením žen s přírodou a domácí sférou, tedy s rurálním prostředím a mužů s kulturou a veřejnou sférou, tedy městským prostředím (Berg, Kearns 1996: 30-50).

Maoz Azaryahu ve své práci popisující pojmenování míst v Izraeli dochází k podobným výsledkům, co se týče vyjednávání mocenských vztahů mezi místními etniky. Jako příklad text uvádí město Tel Aviv, první židovskou osadu, kde lze najít sionistické názvy ulic, tedy názvy ulic připomínající židovskou historii a identitu. Jedná se tedy zejména o jména osobností z židovské historie a kultury. Názvy ulic ve městě Umm El Fahm, což je arabské město, představují naprostý opak. V tomto městě lze najít islámské názvy ulic, tedy názvy ulic připomínající arabsko-

muslimskou historii a identitu, kdy jsou ulice pojmenovány po významných osobnostech muslimské historie kultury (Azaryahu 2009: 53-60).

Pojmenování ulic v postkoloniálním Singapuru bylo také předmětem vyjednávání mocenských vztahů v multietnickém prostředí. Singapur byl 150 let pod britskou nadvládou. To se také odrazilo v pojmenování místních ulic, např. *Farrer Road* nebo *Victoria Street*. V roce 1965 získal Singapur náhle nezávislost. Šlo o multirasový stát s velmi malým smyslem pro společnou historii. Základními principy nového národního státu Singapur se tak stala tzv. 3M - multirasovost, multijazyčnost a multireligiozita. V roce 1967 byla vydána nová pravidla pro pojmenování ulic, která obsahovala princip odstranění názvů ulic souvisejících s britskou královskou rodinou a evropskými osobnostmi. Dále mělo jít o zavedení názvů ulic čerpajících z místní fauny a flóry, pojmenování ulic po místních významných osobnostech (ne za jejich života), došlo k zavedení malajského termínu *Jalan* místo anglického ekvivalentu *Street*... Upřednostnění malajského označení vyvolalo vlnu nesouhlasu místních obyvatel, kteří se dožadovali principů multirasového státu. V roce 1968 došlo tedy k upravení pravidel pro pojmenování místních ulic a bylo zavedeno číselné označení ulic, které se také využívá například v Tokiu nebo na Manhattanu (Yeoh 2009: 71-80).

Myers při studiu toponym na Zanzibaru sleduje proměnu toponyma *Ng'ambo*. V době britské nadvlády znamenalo *Ng'ambo* v překladu "původní místo". V přeneseném slova smyslu se jednalo o "druhou stranu", tedy místo, kde žijí ti druzí zpravidla dělníci, rolníci, otroci a marginalizované skupiny. *Stone Town*, kterému se říkalo *Town* byl oddělen od *Ng'ambo* a toto oddělení bylo politicky podporováno a prohlubováno. Ve *Stone Town* byly kamenné domy a v *Ng'ambo* byly domorodé chýše. Zachování distinkce bylo manifestováno rovněž v rozdílných výších nájemného v těchto dvou oblastech. V postkoloniální době došlo k přejmenování míst, ulic i samotného *Ng'ambo* na Zanzibaru.

Ng'ambo získalo nový název *Nový Zanzibar* a došlo také k jeho fyzické proměně (Myers 2009: 85-90).

Irsko je dalším příkladem země, která se v době kolonialismu, v tomto případě britského kolonialismu, potýkalo s přejmenováním ulic a míst dle britského vzoru. Docházelo k překladům irských místních jmen do angličtiny, avšak překlady byly spíše zvukové než významové. Například *Muine Beag* (malá houština) byla přeložena do angličtiny jako *Moneybag*. V roce 1921, kdy Irsko získalo nezávislost, docházelo k přejmenování toponym, kdy se názvy míst měly očistit od spojitosti s britskou nadvládou a měly být zavedeny nové místní názvy, které budou připomínat irskou historii a kulturu. S tím však většina obyvatel Irsku nesouhlasila, protože se domnívala, že by tak došlo k vymazání irské historie. V roce 1946 byla zřízena komise pro místní názvy a zavedly se dvojjazyčné nápisy na značkách (Nash 2017: 137-145).

Jednou z nejmladších monografií zabývající se studiem toponym v českém prostředí je *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví* (David, Mácha 2014). Tato monografie vychází z terénního výzkumu autorů, který byl proveden v městském (Ostrava, Havířov) i ve venkovském prostředí (Karolinka, Krásná...). Autoři se v této práci zaměřují na vztah toponym a jejich proměn k identitě místních obyvatel a jejich historii.

Autoři ve výsledcích svého výzkumu docházejí ke kategorizaci názvů ulic (urbanonym). První kategorii tvoří názvy ulic dle jejich polohy, směru a charakteru. Příkladem může být ulice "Dolní" nebo "Pražská". Druhou kategorii tvoří názvy ulic dle národnosti a profese jako například ulice "Pekařská" a "Saská". Třetí kategorii tvoří názvy ulic dle významných objektů a organizací. Do této kategorie patří například ulice "Pionýrská" a "Na můstku". Poslední kategorii tvoří tzv. honorifikační urbanonyma, která představují názvy ulic po významných osobnostech a událostech. Do této

poslední kategorie patří ulice “Nerudova“, “17. listopadu“ a tak podobně. Podobná kategorizace bude uplatněna v rámci praktické části.

David a Mácha se ve své práci také zabývají živými toponymy, tedy těmi, která jsou užívána mezi lidmi, ale nejsou součástí toponym psaných. Jedním z nich je například živé toponymum “U hodin“. Jedná se o náměstí dr. Edvarda Beneše v Ostravě, kde dříve stály velké hodiny. Tyto hodiny tam již nejsou, ale označení pro toto místo se zachovalo (David, Mácha 2014: 65-67). V městském prostředí se nám v názvech míst manifestuje několik rovin času, události a objekty minulé vystupují v současné krajině jako vrstvy písma na vyškrábaném palimpsestu (Hammond – Rashidi 2018).

Přiblížíme-li se k prostředí, ve kterém byl uskutečněn terénní výzkum této práce, je třeba zmínit analogické případy z Balkánu, například přejmenování geografických názvů a toponym v Řecku. Toto přejmenování začalo již v roce 1830, kdy získalo Řecko nezávislost na Osmanské říši a pokračovalo vlivem dalších historických událostí až do dnešní doby. Šlo zejména o změny původně osmanských, albánských, bulharských a makedonských názvů míst, které byly nahrazeny názvy řeckými. V souladu s ideologií helenismu byl prostor nově sjednoceného území sjednocen i názvoslovně (byť rozhodně ne etnicky). Například jedno z Athénských předměstí se dříve jmenovalo Liopesi, což je název pocházející z albánského “Vendi te lopës“, což znamená “Místo krav“ a bylo přejmenováno na “Paiania“ (Kyraramargiou et al. 2021).

Vlivem historicko-politických změn došlo také ke změnám toponym v hlavním městě Srbska Bělehradě. K četnému přejmenování docházelo již v době nadvlády Osmanské říše, další vlny přejmenování veřejného prostoru proběhly pod vlivem sporu dvou srbských dynastií, střetávání idejí panslovanské (na počátku 20. století) a ideje jugoslovanské (založené na představě jednoty jugoslávských národů), následně vlivem

německé okupace v období 2. světové války, následného komunistického režimu a rozpadu Jugoslávie (Rajić 2012: 211). Obecně nejčastěji k přejmenování toponym dochází v kritických obdobích historie. V Srbsku poslední kritické období historie představovala válka v 90. letech na území bývalé Jugoslávie a následné poválečné budování nové reality a identit (Rajić 2012: 211).

V dnešní době tvoří 90 % názvů míst v Bělehradě jména významných srbských osobností, což je důsledkem politické ideologie státu. Jedná se o jeden z aspektů reinterpretace historie země. Změny místních názvů jen podtrhávají změněné etnické složení obyvatel či jejich politickou příslušnost, nebo legitimizují a ukotvují takové změny. Stalo se tak například v jednom malém městě v Bosně s názvem *Foča*, které bylo přejmenováno na *Srbinje*, což znamená patřící Srbům. Došlo k tomu poté, kdy byli jeho muslimští obyvatelé vyhnáni nebo zabiti. Podobné procesy probíhaly ve všech republikách bývalé Jugoslávie, tedy také v Kosovu (Rajić 2012: 212).

Co se týče Kosova, změna názvů tohoto území zde proběhla ještě za trvání Jugoslávie, kdy byl dřívější název *Kosovo a Metohija* nahrazen názvem *Kosovo*. Region dříve nazývaný *Metohija* se přejmenoval na albánský *Dukagjin* a stalo se tak v roce 1999 po intervenci jednotek NATO a následovala albanizace názvů ulic, náměstí a dalších podniků a organizací (Rajić 2012: 213).

Zvláštní způsob propojení prostoru a osob byl zaznamenán v Kosovu, kdy místní Albánci začali pojmenovávat své potomky po albánských toponymech, tedy těch pocházejících přímo z Albánie. Dělo se tak zejména v době, kdy vlivem komunistického režimu byli Albánci žijící na území bývalé Jugoslávie marginalizováni a zcela izolováni od sousední Albánie. Kosovští Albánci své potomky nejčastěji pojmenovávali po albánských městech (Vlora, Elbasan, Berat, Saranda), albánských

řekách (Drin, Drilon, Erzen) a mořích omývající Albánii (Adriatic, Jon). Šlo o symbolické propojení se sousední Albánií (Rugova 2013: 365).

Co se týče samotné Albánie, tak zde také došlo ke změně názvů toponym. Jednalo se o albanizaci toponym slovanského původu. Zejména k tomu došlo po vyhlášení nezávislosti Kosova v roce 2008. Základním principem vládní ideologie se stal albanocentrický nacionalismus a patriotismus. Byla dokonce vytvořena komise pro tuto změnu toponym, která měla tato slovanská toponyma změnit na toponyma albánského původu, která souvisejí s obdobím před příchodem Slovanů na území dnešní Albánie (Rukaj 2009: 1).

O deslavizaci v prostředí Albánie se dříve pokusil již komunistický prezident Albánie Enver Hoxha (čti: Enver Hodža). Nešlo pouze o přejmenování míst, ale i o přejmenování části obyvatel. Slovansky mluvící části obyvatel Albánie byly změněny koncovky jejich příjmení a byly nahrazeny albánsky znějícími koncovkami. U některých docházelo dokonce i k úplné změně příjmení (Rukaj 2009: 4). V terénu obývaném Albánci tak můžeme pozorovat kontinuální a velmi pevné sepjetí mezi pojmenováním míst a lidí, jež funguje oběma směry (jména mohou dávat místa lidem i lidé místům).

1.7 Názvy ulic v Kosovu

V úvodní rešerši ke zvolenému tématu této diplomové práce bylo zjištěno, že systém adres v Kosovu prošel nedávno velmi významnými změnami. Neustálené, nejednotné, někdy i zcela chybějící názvy ulic, zejména jejich viditelné označení dostaly jasnou a jednotnou podobu na celém území Kosova. Stalo se tak na základě projektu financovaného Evropskou unií, který byl veden Kanceláří Evropské unie v Kosovu. Tento projekt byl veden pod názvem *Podpora Úřadu pro registraci občanů a*

jednotného systému adres a byl realizován v roce 2012. V tomto roce byla vydána Katastrálním úřadem Kosova *Příručka k adresovému systému v Kosovu* (Meha, Sogojeva 2012: 7).

Tato příručka obsahuje vysvětlení důležitosti přehledného adresového systému a poskytuje návod pro pojmenování ulic, jejich číslování, dále pak pravidla názvů ulic, jaké názvy mohou být použity a jaké ne. Například příručka ukládá, že není povoleno opětovné použití starých názvů ulic. Tedy jestliže se daná ulice dnes jmenuje “Ali Pashë Tepelena” a dříve se jmenovala “Momcila Popovica”, není možné, aby tato ulice byla kdykoliv v budoucnu přejmenována opět na “Momcila Popovica” (Meha, Sogojeva 2012: 14).

Dále jsou povoleny názvy ulic převzaté z cizích jazyků, tedy i názvy zahraničních osobností, které se jistým způsobem zasloužily o rozvoj Kosova, ale tato cizí slova nebo cizí jména se musí přizpůsobit albánské abecedě a albánskému jazyku. Například ulice pojmenovaná po Billu Clintonovi bude zapsána *Bill Klinton*. Příručka obsahuje další pravidla pro pojmenování, která se týkají zejména fonetiky a tak podobně (Meha, Sogojeva 2012: 14).

V příručce se také část metodiky věnuje venkovskému prostředí. V této části textu je uvedeno, že obyvatelé venkovských oblastí jsou dlouhodobě znevýhodněni kvůli tomu, že nemají jasně definované adresy. Text se jakýmsi způsobem snaží apelovat na to, aby byl systém adres zaveden také v rurálním prostředí, a to zejména kvůli tomu, že v případě nutnosti, kterou může být přivolání záchranné služby, bude snadnější najít určitou nemovitost. Stejně tak pro potřeby práce katastru nemovitostí jsou adresy také velmi užitečné. Příručka však nijak nepřikazuje jednotlivých okresům zavést systém adres v rurálním prostředí, ale jen to doporučuje (Meha, Sogojeva 2012: 57).

Co se týče obecné tvorby prostoru na Balkáně, David Henig na základě výzkumu v Bosně popisuje určité specifikum převzaté z Osmanské říše. Jedná se o označení "mahala". *Mahala* je slovo arabského původu, které znamená čtvrť nebo osadu, která je součástí širšího rurálního nebo urbánního obytného prostředí. Jedná se o sociálně - prostorovou kategorii, v rámci níž jsou definováni její obyvatelé. Obyvatelé jsou většinou identifikováni na základě jejich etnicity či příslušnosti k určité rodině (Henig 2011: 139). V praktické části této práce bude diskutováno fungování této sociálně - prostorové kategorie na území Kosova.

Henig, který se zabýval rurálním prostředím v Bosně, konkrétně vesnicí Brdo, ve své práci popsal, jakým způsobem místní obyvatelé popisují místní krajinu. Místní obyvatelé krajinu popisují na základě toho, kdo na tom určitém místě žije nebo žil v minulosti (Henig 2011: 141), tato konceptualizace opět připomíná palimpsest, na němž přes sebe prosvítají významy dob minulých vedle významů současných.

2 METODOLOGICKÁ ČÁST

V rámci tohoto výzkumu bylo provedeno terénní šetření v Kosovu v oblasti hlavního města Prištiny a ve městě Mitrovica, v rámci kterého byla využita zejména metoda zúčastněného pozorování doplněná o polostrukturované rozhovory. Jedná se tedy o kvalitativní výzkum. V této části práce jsou popsány použité metody sběru dat a způsob jejich vyhodnocení.

2.1 Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování je klíčovou metodou terénního výzkumu. Lze ho vysvětlit v rámci odlišení od nezúčastněného pozorování. Co se

týče nezúčastněného pozorování, tak zde výzkumník skutečně jen pozoruje dění aniž by se do něj aktivně zapojil. Oproti tomu zúčastněné pozorování spočívá v aktivní participaci výzkumníka v terénu. Výzkumník se dokonce může stát i členem zkoumané skupiny, avšak musí být schopen po návratu z terénu objektivně zhodnotit výsledky svého výzkumu (Fritzová 2016: 95).

Tato metoda přináší emickou perspektivu zkoumaného společenství. Pro úspěšné získání potřebných výsledků výzkumu je důležitý dlouhodobý pobyt v určitém terénu, a to nejméně jeden rok a zvládnutí jazyka zkoumané skupiny lidí. Dále by se měl také výzkumník seznámit s historií zkoumané skupiny lidí, případně s již uskutečněnými výzkumy v tomto prostředí (Budilová 2015: 10).

Za otce terénního výzkumu za použití metody zúčastněného pozorování je považován britský antropolog Bronislaw K. Malinowski, který během svého výzkumu na Trobriandových ostrovech došel k závěru, že pro získání potřebných informací v terénu, je důležité odstěhovat se do prostředí zkoumaného společenství, zvládnout místní jazyk a žít tam společně s nimi (Budilová 2015: 10).

Jedná se tedy o kvalitativní metodu sběru dat, která však bývá často kritizována, a to zejména kvůli subjektivitě výzkumníka. Avšak díky dlouhodobému pobytu výzkumníka v terénu, což je jeden z předpokladů úspěšného terénního výzkumu, lze získat detailní informace o určité skupině, komunitě, rodině a tak podobně (Fritzová 2016: 96).

Co se týče přítomnosti výzkumníka v terénu, moderní antropologie klade důraz na reflexi a kontextualizaci osoby samotného výzkumníka v terénu, tedy uvést všechny možné vlivy, které mohly ovlivnit výsledky jeho výzkumu (Budilová 2015: 14).

Velmi zásadním momentem je vstup do terénu. Být v terénu totiž ještě neznamena dělat výzkum. Vstup do samotného společenství je nejprve neustále vyjednáván společně s místními. Přístup může výzkumníkovi usnadnit tzv. klíčový informátor, který ho do terénu uvede a následně mu umožní přístup k dalším informátorům. Tomuto klíčovému informátorovi se také někdy říká vrátný neboli *Gatekeeper* (Budilová 2015: 17).

Lidé ve zkoumaném terénu se totiž nejprve chovají obezřetně, protože ví, že jsou studováni, ale po určité době si přítomnost výzkumníka v terénu přestanou uvědomovat a začnou se chovat zcela přirozeně. A právě v této době má výzkumník možnost rozpoznat pravé vzorce chování (Fritzová 2016: 97).

2.2 Polostrukturované rozhovory

Polostrukturované rozhovory jsou rozhovory, na které má výzkumník připraven okruh témat a otázek, které ho zajímají a informátory nechá na tato témata volně mluvit (Bernard et al. 1986). Výzkumník může v průběhu rozhovoru měnit pořadí těchto otázek, doplňovat další otázky, a to vše vzhledem k okolnostem a průběhu rozhovoru (Miovský 2006).

Pro účel výzkumu byly připravené otázky týkající se názvů ulic, na které budou informátoři odpovídat. Tento způsob dotazování se však ukázal jako neuspokojivý a nevedl ke zjištění užitečných informací, a tak byla využita metoda elicitace mapy s několika informátory.

Pro účel transkripce byla zvolena metoda selektivního protokolu, který se vyznačuje přepisováním pouze pasáží relevantních z hlediska zaměření výzkumu. Byly zaznamenány tedy jen ty odpovědi, které souvisely s předmětem výzkumu.

2.3 Vyhodnocování dat

Pro vyhodnocení dat výzkumu byla zvolena kvalitativní analýza, při které byla použita metoda otevřeného kódování. Metoda otevřeného kódování se vyznačuje hledáním významových kategorií, které zastupují nejvýznamnější témata v datech. Tyto kategorie byly následně komparovány mezi sebou a následně byl interpretován jejich význam.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V rámci této práce byl uskutečněn terénní výzkum v oblasti hlavního města Prištiny a města Mitrovica, kde byla v rámci zúčastněného pozorování nasbírána řada živých toponym, tedy takových názvů míst, které používají pro orientaci ve městě místní lidé. Výsledky výzkumu totiž ukázaly, že obyvatelé Kosova jen velmi málo používají oficiální názvy ulic v každodenním životě. Dále byl získán na místních městských úřadech soupis názvů ulic v jednotlivých městech. Co se týče hlavního města Prištiny, tak zde byl získán soupis současných názvů ulic spolu s jejich starými názvy.

V rámci terénního výzkumu jsem zkoumanou populaci zkoumala z pozice *insidera*, jelikož zde mám příbuzenské vazby ze strany mého otce, který byl také mým klíčovým informátorem.

Na počátku výzkumu byla využita metoda polostrukturovaných rozhovorů týkající se názvů ulic. Pro výběr vzorku bylo využito příbuzenských vazeb v terénu, kdy byl takto vybrán první respondent, který doporučil dalšího respondenta. Jednalo se tedy o metodu tzv. sněhové koule. Tyto rozhovory však přinesly pouze jeden důležitý výsledek a to ten, že místní lidé většinu názvů ulic neznají a ani je nepoužívají. Což se prokázalo i v rámci zúčastněného pozorování. Nemělo tedy význam se s místními bavit o názvech ulic a jejich

proměnách, protože je ani neznají. Místní lidé pro orientaci ve městech používají spíše živá toponyma, která budou popsána níže.

3.1 Priština

Nejprve budou popsány výsledky výzkumu v hlavním městě Kosova. Jak již bylo zmíněno, vždy jsou to zejména hlavní města států, kde se projevují mocenské politické síly vepsané do prostoru. Proto budou v této části práce popsána jak toponyma živá, tak oficiální a na závěr také proměna názvů ulic po získání nezávislosti Kosova.

3.1.1 Živá toponyma v Prištině

V rámci zúčastněného pozorování, byla zaznamenána řada živých toponym, pomocí kterých se místní lidé orientují ve městě. Jedná se zejména o důležité stavby nebo známá místa, podle kterých se místní orientují. Tato živá toponyma získaná během terénního výzkumu lze rozdělit do třech kategorií. Tou první kategorií jsou budovy, druhou kategorií představují určitá místa a třetí kategorie je spojena se jmény určitých osob.

“Te spitali”, “U nemocnice“, “Te Moti 1”, “U Moti 1“, “Te xhamia Llapit”, “U mešity Lapjanů“, to jsou všechno živá toponyma spadající do první kategorie. *Moti 1* je nový obchodní dům v Prištině. Jedná se o budovy, o kterých všichni obyvatelé města ví, kde se nacházejí, a tak se podle nich snadno mohou orientovat.

Zástupci druhé kategorie živých toponym jsou “Germia”, “Tok boshqe”, “Breg dielli”, “Kodra trimave”, “Vetnik” a “Veterani”. Ve většině případů se jedná o určitá přírodní místa. Jako například *Germia* je označení periferní části Prištiny, ve které se nacházejí lesy a bažiny nebo

Tok boshqe, což ve volném překladu znamená něco jako úrodná půda, představuje místo, kde se pěstuje ovoce a zelenina. Dále *Breg dielli*, slunečný kopec, je označení pro určitý kopec nacházející se v periférii města, stejně tak *Kodra trimav*, Kopec hrdinů.

Do třetí kategorie spojené se jmény patří místa, která jsou z nějakého důvodu mezi místními spojená s určitými osobnostmi. Například “Rrethi Ismetit”, “Kruhový objezd Ismeta” nebo “Sheshi Ibrahim Rugoves”, “Náměstí Ibrahima Rugovy”. Ani kruhový objezd se oficiálně nejmenuje takto a dokonce ani náměstí se oficiálně nejmenuje podle bývalého prezidenta Kosova Ibrahima Rugovy. Jedná se o pozůstatky minulosti, které i přesto, že už dnes nejsou aktuální, tak se i nadále užívají. Stejně jako v případě ostravského náměstí, kde dříve stály velké hodiny, které už tam dnes nejsou, ale místní toto místo stále nazývají “U hodin” (David, Mácha 2014). Kruhový objezd v Prištině byl pojmenován po majiteli obchodů, které se nacházely v blízkosti tohoto kruhového obchodu. Dnes tam však už nejsou ani ty obchody ani jejich majitel.

3.1.2 Názvy ulic v Prištině

Tato část práce se zabývá analýzou a kategorizací oficiálních názvů ulic v Prištině. Nejprve budou názvy ulic roztříděny do kategorií, které budou následně představeny společně s několika zástupci názvů ulic. U zmíněných názvů ulic bude vysvětlen také jejich význam. Dále budou představeny staré názvy ulic v Prištině, respektive jejich srovnání s novými názvy ulic, a to vše bude na konci vztaženo k nacionalismu, respektive jeho vlivu na tyto změny.

Ze získaného seznamu ulic v Prištině bylo analyzováno celkem 477 názvů ulic, 14 názvů náměstí a 3 hlavní třídy. Názvy ulic byly rozděleny do následujících pěti kategorií.

Tab. 1. Kategorie názvů ulic v Prištině

Kategorie názvů ulic	Procentuální zastoupení
Mužské osobnosti	83,6 %
Ostatní	7,9 %
Města	3,8 %
Ženské osobnosti	3,4 %
Události	1,3 %

Největší část z těchto názvů tvoří ulice pojmenované po významných mužských osobnostech. Následuje kategorie “Ostatní”, což jsou různorodé názvy ulic nezařaditelné do ostatních kategorií. Další kategorii představují ulice pojmenované po různých městech, následují ulice pojmenované po ženských osobnostech a poslední kategorii tvoří ulice pojmenované po významných událostech.

Ulice pojmenované po mužských osobnostech, ženských osobnostech a významných událostech představují honorifikační urbanonyma. Tato honorifikační urbanonyma tvoří drtivou většinu všech názvů ulic v Prištině. Jak už bylo zmíněno, jde o způsob reinterpretace historie a projev politické ideologie. Stejně jako v Bělehradě, kde tvoří 90 procent místních názvů jména významných srbských osobností (Rajić 2012), tak i v Prištině tvoří drtivou většinu názvů ulic jména významných albánských osobností.

Při popisu jednotlivých kategorií budou nejprve popsány ty méně početné kategorie. Nejméně početnou kategorií jsou ulice pojmenované po významných událostech. Tuto kategorii tvoří pouze 6 názvů ulic. Těmito názvy ulic jsou “24 Maji”, “2 Korriku”, “7 Shtatori”, “1 Tetori”, “27 Nëntori” a “28 Nëntori”. Jedná se o významné historické události, které se tímto způsobem zapsaly také do prostoru.

Ulice “24 Maji”, “24. května”, odkazuje k prvním albánským parlamentním a prezidentským volbám v Kosovu, které se uskutečnily 24. května v roce 1992 a vítězem parlamentních voleb se stala albánská strana LDK (Kosovská demokratická liga) a prezidentem se stal Ibrahim Rugova. Jednalo se o dobu, kdy v Kosovu existoval pluralitní režim vlády a suverenitu Kosova neuznával žádný jiný stát.

Ulice “2 Korriku”, “2. července”, připomíná jednu z nejvýznamnějších historických událostí v Albánii. Toto datum připomínající rok 1990, je také označováno jako velký exodus Albánců, kdy statisíce Albánců vtrhly do dveří zahraničních ambasad v Tiraně, což jim otevřelo dveře k chybějící svobodě. Šlo o pád komunistického režimu. Tento název ulice bezpochyby připomíná název české ulice “17. listopadu“, kterou popisuje David a Mácha (2014) ve své práci.

Ulice “1 Tetori”, “1. října”, má připomínat tento den v roce 1997, kdy studenti Univerzity v Prištině protestovali proti okupaci, apartheidu a fašismu. Tato studentská demonstrace měla velký historický význam, protože odstartovala kolektivní angažovanost albánské společnosti, která vyústila v ozbrojený konflikt mezi nimi a Srby. Za tímto studentským protestem stál profesor Univerzity v Prištině Ejup Stanovci, který byl tehdejším režimem několikrát zatčen.

Název ulice “28 Nëntori”, “28. listopadu”, připomíná státní svátek a významný den všech Albánců. Jinak se tomuto dni říká “Dita e Flamurit”, v doslovném překladu den vlajky. 28. listopadu v roce 1443 osvobodil albánský národní hrdina Gjergj Kastriot Skanderbeg město Krujë od osmanské okupace a vztyčil nad její pevnost albánskou vlajku. O 469 let později symbolicky v ten samý den 28. listopadu 1912 byla vyhlášena nezávislost Albánie a vznik samostatného nezávislého státu Albánie. Ismail Qemali (čti: Ismajl Čemajli) stál u vyhlášení nezávislosti a vztyčil

albánskou vlajku ve městě Vlorë. Toto významné datum se stalo státním svátkem také v Kosovu, a to v roce 2017.

Všechny tyto datумы, které se přenesly také do názvů ulic, připomínají důležité historické události Kosova, respektive albánské populace Kosova. Tato data jsou významná jen pro albánskou část obyvatel Kosova a vesměs jde o historické okamžiky, které přispěly k vytvoření republiky Kosovo pod správou albánských mocenských elit.

Následující kategorii názvů ulic v Prištině tvoří města. Těmito městy jsou Drenica, Durrës (čti: Durs), Janina, Kaçanik (čti: Kačanik), Korça (čti: Korča), Kruja, Kukës (čti: Kuks), Mitrovica, Preševa, Rugova, Shkupi (Skopje), Trepça, Stambolli (Istanbul), Tirana, Vlorë, Vushtrri, Ulcin a Zagreb (Záhřeb). Jedná se o města, ve kterých se nachází alespoň část albánské populace.

Drenica, Kaçanik, Mitrovica, Rugova, Trepça a Vushtrri jsou kosovská města. Durrës, Korçë, Krujë, Kukës, Tirana a Vlorë jsou města v Albánii. Shkup (Skopje) je hlavní město Severní Makedonie, Ulcin je město nacházející se v Černé Hoře, Stambolli je turecký Istanbul, Zagreb je chorvatský Záhřeb a Janina je město nacházející se v Řecku. Všechna tato města měla v historii albánské populace nějaký význam, a proto jsou po nich také pojmenované ulice v hlavním městě Kosova. Dále tyto názvy ulic jakýmsi způsobem představují obraz albánské představy o vytvoření "Velké Albánie", tedy jednoho velkého státu, který tvoří všechny země, ve kterých Albánci žijí. Stejně jako kosovští Albánci pojmenovávali své potomky podle toponym z Albánie, aby tak symbolicky projeвили svou identitu a sounáležitost se sousedními Albánci, tak tato toponyma také přenesli do názvů ulic.

Obrázek 1: Mapa “Velké Albánie” (1)

Z přiložené mapy “Velké Albánie” vyplývá, že její součástí by měla být dle albánských nacionalistů Albánie, Kosovo, polovina Severní Makedonie, část Řecka, Černé Hory a část Srbska.

Další kategorie názvů ulic v Prištině byla pojmenována “Ostatní”, protože se nehodí ani do jedné z definovaných kategorií, ale ani netvoří žádnou kompaktní kategorii. Sem lze zařadit ulice s názvy “Tomorri”, pohoří Tomorri v Albánii, “Shkollat e Pavarura”, “Nezávislé školy” nebo “UÇK” (čti:UČK), “Kosovská osvobozená armáda”.

Další kategorii názvů ulic v Prištině tvoří ulice pojmenované po ženských osobnostech. Takovými jmény jsou Antigona Fazliu, Elena Gjika (čti: Džika), Fatime Hetemi, Ganimete Tërbeshi, Igballe Prishtina, Ingrid Cara, Katarina Josipi, Myrvete Maksutaj a další.

Antigona Fazliu byla velmi mladá patriotka, aktivistka a bojovnice za svobodu Kosova, která je považována za albánskou národní hrdinku. Antigona Fazliu padla v boji v roce 1999. Fatime Hetemi byla další patriotkou, která bojovala v řadách UÇK za svobodu Kosova a stala se tak

národní hrdinkou. Také Myrvete Maksutaj bojovala vedle dalších bojovníků UÇK za osvobození Kosova.

Ganimete Tërbeshi (čti: Terbeši) je také považována za národní hrdinku, ale tato žena bojovala za svůj národ mnohem dříve než výše zmíněné ženy. Ganimete Tërbeshi bojovala v době 2. světové války proti nacistům a byla zavražděna společně s jejími přáteli tehdejšími režimem. Igballe Prishtina byla manželkou a spolupracovnicí politického předáka kosovských Albánců z první poloviny 20. století. Elena Gjika byla spisovatelka a publicistka albánského původu. Žila v 19. století, a to v Rumunsku. Katarina Josipi, vlastním jménem Katë Dulaj, byla jugoslávská herečka 20. století albánského původu. Obecně lze říci, že byly ulice pojmenovány po albánských spisovatelkách, bojovnicích, národních hrdinkách a umělkyních.

Nejpočetnější kategorií jsou honorifikační názvy ulic pojmenované po významných mužských osobnostech. Z celkového počtu ulic v hlavním městě (477) je 400 ulic pojmenováno podle významných mužských osobnostech.

Berg a Kearns (1996) popisovali na Novém Zélandu rozdílné užívání maskulinním a feminních místních názvů ve městech a na venkově. V Prištině lze říci, že nejde o rozdílnost prostředí, ale o genderovou preferenci maskulinních názvů ulic.

Tuto kategorii lze nejprve rozdělit na 2 podkategorie. První a nejpočetnější kategorii tvoří albánské osobnosti a druhou menší kategorii tvoří osobnosti nealbánského původu.

Podkategorii albánských osobností lze ještě dále kategorizovat podle toho, o jaké osobnosti se jedná. Z doby osmanské nadvlády na Balkáně byla přenesena do názvů ulic například tato jména Ali Pashë Tepelena, Lekë Dukagjini a Evlija Qelebi (čti: Evlija Čelebi). Ali Pashë

Tepelena byl albánským pašou v době Osmanské říše a Lekë Dukagjini byl významným vojevůdcem 15. století. Evlija Qelebi byl osmanským cestovatelem 17. století.

Do názvů ulic se také přenesli albánští spisovatelé a básníci. Mezi takové osobnosti patří Pjeter Bogdani, Gjon Buzuku (čti: Džon Buzuku), Eqrem Qabej a Lasgush Poradeci. Gjon Buzuku je autorem prvního významného albánského díla *Meshari*. Do této skupiny osobností lze zařadit i osobnost se jménem Naum Veçilharxhi (čti: Večilhardži), který vytvořil originální abecedu pro albánský jazyk.

Také jména a příjmení albánských patriotů a aktivistů nosí ulice v Prištině. Takovými jmény jsou například Abdullah Presheva (čti: Preševa), Abdyl Frashëri (čti: Frašeri), Afrim Zhitia (čti: Žitija), Ali Ajeti a Ymer Prizereni. Dále jsou to albánští národní osvoboditelé, především velitelé či bojovníci Kosovské osvobozené armády UÇK. Jsou to jména jako Agim Ramadani, Ahmet Krasniqi (čti: Krasniči), Bekim Berisha (čti: Beriša) a Hamëz Jashari (čti: Hamza Jašari). Významné politické osobnosti či osoby na významných postech, kterými byli například Luigj Gurakuqi (čti: Lujď Gurakuči) a další, také propůjčily svá jména prištinským ulicím. Luigj Gurakuqi byl prvním ředitelem Pedagogické školy ve městě Elbasan v Albánii.

Obecně lze říci, že se jedná o významné albánské osobnosti z doby Osmanské říše, o albánské spisovatele a básníky, albánské patrioty a aktivisty, osvoboditele a bojovníky za UÇK a dále významné politické osobnosti či osoby na důležitých postech.

Do této kategorie dále patří ulice pojmenované po významných muslimských představitelích jako například Hafëz Ali Korça (čti: Hafz Ali Korča), Hoxhë Hasan Tahsini (čti: Hodža Hasan Tahsini) nebo Hoxhë Kadri Prishtina. Ulice s názvy "Hafëz Ali Korça", "Hoxhë Hasan Tahsini" a "Hoxhë Kadri Prishtina" nesou jména mužů, ale tato jména jsou ještě

doplněna o jejich muslimskou funkci. *Hoxhë* je Imám, představitel mešity a *hafëz* se od něj liší tím, že zná Korán nazpaměť. Tato toponyma blíže připomínají ta z izraelského města Umm El Fahm, což je muslimské město obývané muslimským obyvatelstvem a místní ulice jsou pojmenovány po významných islámských osobnostech (Azaryahu 2009).

Jedna z prištinských ulic nese název “Asdreni“, což je zkratka celého jména a příjmení autora albánské národní hymny. Aleksandar Stavre Drenova je jeho celé jméno, ze kterého vznikla známá zkratka Asdren. Jedná se o hymnu Albánie, nikoliv Kosova, ale kosovští Albánci i Albánci žijící na území jiných států jako například v Severní Makedonii nebo v Srbsku tuto hymnu považují za svou vlastní. Do této kategorie byli zahrnuti také albánští králové Mbreti Bardhyl, Mbreti Longar, Mbreti Zogu I. a další.

Mbreti Zogu I. vlastním jménem Ahmet Zogu, byl významnou postavou albánské historie. Nejprve byl na počátku 20. století předsedou vlády Albánie, následně se stal prezidentem a nakonec králem Albánců.

Přejdeme-li k další části nejpočetnější kategorie názvů ulic v Prištině, tedy k zahraničním mužským osobnostem, tak nejprve navážeme na teoretickou část této práce. Již v teoretické části této práce bylo popsáno, že názvy ulic mohou být pojmenovány po zahraničních osobnostech, které se zasloužily o rozvoj Kosova. Jejich jména a příjmení však musí být zapsána v souladu s albánským jazykem a jeho fonetikou. Toto vyplývalo z Příručky pro systém adres v Kosovu. Lze tedy předpokládat, že zahraniční mužská jména a příjmení, která tvoří menší podkategorii, budou odkazovat k zahraničním osobnostem, které se tedy zasloužily nějakým způsobem o rozvoj Kosova. Jedná se o následující názvy ulic: “Bill Klinton“, “Johann W. Goethe“, “Johan V. Hahn“, “Holger Pedersen“, “Kosta Novagoviq“, “Lazar Vuckoviq“, “Lord Byron“, “Milan

Budimir“, “Norbert Jokl“, “Nikola Tesla“, “Stefan Mokranjac“, “Svetozar Marković“ a “Tony Blair“.

Jedna z ulic v Prištině, stejně tak i jedna z jejich hlavních tříd nese název “Bill Clinton“. Jedná se o albánský přepis jména bývalého amerického prezidenta Billa Clintona, který v roce 1999 a rozhodl o intervenci USA do války, která probíhala v bývalé Jugoslávii, v tomto případě na území Kosova. USA podpořilo etnické Albánci v jejich boji proti Srbům a umožnilo tak vznik samostatného kosovského státu. Nebylo to jen USA, ale jednalo se o vojenské jednotky NATO. Pro Albánce je však Bill Clinton hrdinou.

Stejný původ pojmenování ulice má i ulice jménem “Tony Blair“. Tony Blair byl britským premiérem v roce 1999 a stál u vpádu jednotek NATO na území bývalé Jugoslávie. Jednou ze zajímavostí, která byla v průběhu výzkumu zjištěna je, že ze jména a příjmení bývalého britského premiéra se stalo jméno “Tonibler“, které albánská populace zařadila do svého výběru jmen pro nenarozené potomky mužského pohlaví. V roce 2010 dokonce Tony Blair navštívil Kosovo a setkal se s chlapci, kteří byli pojmenováni po něm.

Další ulice jsou pojmenovány po osobnostech, které se zabývaly albánskou kulturou a jazykem. Takovými osobnostmi byli Johan V. Hahn, Holger Pedersen a Norbert Jokl. Jedna z ulic také nese název “Lord Byron“, což byl anglický básník, který žil na přelomu 18. a 19. století. Jeho významný přínos pro oblast Balkánu, tedy i pro samotné Kosovo, byl v jeho odjezdu do Albánie a Řecka, kde bojoval proti nadvládě Osmanské říše. Několik málo ulic je také pojmenovaných po srbských osobnostech jako například Kosta Novaković, Lazar Vucković, Milan Budimir, Nikola Tesla, Stevan Mokranjac a Svetozar Marković. Kosta Novaković byl jugoslávským politikem a novinářem 19. a 20. století. V době Balkánských válek pobýval v Albánii a kvůli jeho tvorbě byl vězněn jugoslávským

komunistickým režimem, v důsledku čehož následně emigroval do Ruska, kde také zemřel. Podobný osud měl i Svetozar Marković, významný srbský spisovatel 19. století, který vystupoval proti velkosrbským myšlenkám a byl donucen k emigraci ze země.

Přejdeme-li od názvů ulic k názvům hlavních tříd a náměstí setkáme se opět s honorifikačními názvy. Hlavní třídy v Prištině jsou celkem tři a jsou pojmenovány následovně: “Nëna Terezë“ (čti: Nona Tereza), “Deshmorët e kombit“ (čti: Dešmoret e kombit) a “Bill Klinton“. Nëna Terezë, Matka Tereza, byla humanitární pracovnice a řeholnice albánského původu, která byla za své zásluhy několikrát oceněna a mimo jiné získala i Nobelovu cenu. *Dëshmorët e kombit* v překladu znamená mučedníci národa, což jistě odkazuje k bojovníkům, kteří padli v boji za svůj národ a svoji zemi a význam bývalého amerického prezidenta Billa Clintona byl již vysvětlen výše.

V Prištině je celkem 14 náměstí a všechna jsou pojmenována honorifikačním způsobem. “Gjergj Kastrioti – Skënderbeu“, “Adem Jashari“, “Xhevë Lladrovci“ (čti: Džev Lladrovci), “Isa Boletini“, “Hasan Prishtina“, “Medlin Olbrajt“, “Shotë Galica“, “Sheshi i demonstratave“, “Sheshi i Lirisë“, “Zahir “Pajaziti“, “11 Marsi“, “Sali Çeku“ (čti: Sali Čeku) a “Idriz Seferi“ jsou názvy těchto náměstí v hlavním městě Kosova.

Většinu tvoří opět náměstí pojmenovaná po mužských osobnostech albánského původu. Jedním z nich je Gjergj Kastrioti přezdívaný Skënderbeu, který je považován za albánského národního hrdinu. Byl to albánský vojevůdce a bojovník 15. století. Následují revolucionáři z doby Osmanské říše, Isa Boletini a Hasan Prishtina, dále bojovníci a velitelé bojující v řadách UÇK jako Adem Jashari a Zahir Pajaziti.

Náměstí s názvem “Medlin Olbrajt“, bylo pojmenováno na počest bývalé ministryně zahraničních věcí Spojených států amerických Madeleine Albright. Její význam pro kosovské Albánce spočívá v tom, že

v době, kdy byl americkým prezidentem Bill Clinton, tak Madeleine Albright byla velvyslankyní USA při OSN. V roce 2019 Bill Clinton společně s Madeleine Albright navštívili Kosovo a dostalo se jim zde uvítání ve stylu národních hrdinů místních Albánců.

3.1.3 Proměna názvů ulic v Prištině

V této části práce bude představena proměna názvů ulic v Prištině, budou srovnány nynější názvy ulic s jejich předešlými ekvivalenty a uvedené kategorie nynějších názvů budou srovnány s těmi v rámci názvů minulých. 477 názvů stávajících ulic bylo srovnáno s 438 starými názvy v hlavním městě. 39 názvů ulic je tedy zcela nových, jedná se o ulice nové či dříve nepojmenované.

Ze zkoumaného seznamu názvů ulic bylo zjištěno, že 97 % názvů bylo změněno. Zásadním rozdílem mezi starými a novými názvy ulic v Prištině je jazyk zápisu. Dnešní názvy ulic jsou psány v albánském jazyce, avšak ty předešlé názvy ulic byly psány srbským pravopisem. Tedy i názvy ulic, které byly zachovány, byly přepsány dle albánské abecedy.

Ve srovnání s kategoriemi stávajících názvů ulic v rámci názvů ulic předešlých zcela absentují dvě kategorie, a to ulice pojmenované po významných událostech a ženských osobnostech. Drtivá většina ulic byla dříve pojmenovaná po městech a významných srbských mužích. Pokud bychom tyto kategorie od sebe oddělili procentuálně, bez menších odchylek lze říci, že ulice pojmenované po městech (popřípadě místech) tvoří 40 % z celkového počtu ulic, stejně tak je tomu i u ulic pojmenovaných po významných srbských mužích a zbylých 10 % tvoří zbylé názvy ulic spadající do kategorie "Ostatní".

Tab. 2. Kategorie předešlých názvů ulic v Prištině

Kategorie názvů ulic	Procentuální zastoupení
Mužské osobnosti	40 %
Města (místa)	40 %
Ostatní	10 %

První kategorie “Mužské osobnosti” odkazuje k srbským panovníkům a vládcům, jako například Car Dušan ze 14. století nebo Král Petr I. Karadžordžević z 19. století a počátku 20. století. Dále šlo o významné srbské spisovatele a básníky jako například Milovan Glišič, Aleksa Šantič nebo Branko Radičević. Také jména osob, které se nějakým způsobem zabývaly srbským jazykem, byla přenesena do dřívějších názvů ulic. Šlo například o srbského jazykovědce Vuka Stefanoviče Karadžiče nebo křesťanské misionáře Cyrila a Metoděje.

Ulice byly také pojmenovány po srbských aktivistech, vojácích a bojovnících. Jedním z nich byl Gavrilo Princip, což byl bosenskosrbský aktivista, který spáchal atentát na Františka d'Este. Dále Radomir Putnik, srbský voják a velitel Srbského království v období první světové války nebo Boško Buha, mladý jugoslávský partyzán a hrdina druhé světové války. Své místo zde měli také křesťanští představitelé, a to zejména té pravoslavné odnože. “Knez Lazar“ nebo “Patrijarha Varnave” jsou zástupci těchto názvů ulic.

Ze všech ulic bylo pojmenováno pouze 2,7 % po albánských osobnostech či s nějakou spojitostí s albánskou populací. Šlo o 11 mužských jmen a jednu ulici s názvem “Nosilaca Albanske Spomenice”, což v překladu znamená něco jako “Nositelé albánského pomníku”. Je zajímavé, že většina těchto ulic pojmenovaných po albánských

osobnostech byla také přejmenována. Pouze dvě z těchto ulic si zachovaly stejný název.

Druhou kategorií tvoří ulice, které byly pojmenovány po různých městech, případně po určitých místech. Jednalo se o kosovská města Prizren, Gilan, Leposavič, Mitrovica a další, dále o města nacházející se v Srbsku například Bělehrad, Subotica, Niš nebo města nacházející se v ostatních státech Balkánu jako například Kumanovo, Podgorica, Budva, Zlatibor a další. Některé ulice byly také pojmenovány po určitých místech nacházejících se v Srbsku jako například ulice Kosmajska byl pojmenována po srbském vrchu Kosmaj.

Poslední a zároveň nejmenší kategorie byla složena z různých názvů ulic, které nelze zařadit do předchozích kategorií. Takovými názvy ulic byly například "Srpskih ratnika" (srbských válečníků), "Partizanska" (partyzánská) nebo "Kosovske devojke" (kosovské dívky). Do této kategorie lze také zařadit již zmíněnou ulici "Nosilica albanske spomenice".

Obecně lze říci, že ulice byly dříve pojmenovány zejména po srbských panovnících, spisovatelích, bojovnících, náboženských představitelích, dále po srbských potažmo slovanských městech a místech. V tomto se v podstatě shodují s kategoriemi, které byly popsány v rámci nynějších názvů ulic v Prištině. Jak už bylo zmíněno dvě nynější kategorie v těch minulých názvech absentují, avšak kategorie zbylé jsou shodné. Jistě se však změnilo procentuální zastoupení jednotlivých kategorií.

Minulé názvy tedy připomínaly významné osobnosti srbské historie a akcentovaly příslušnost a sounáležitost se Srbskem, srbskou populací, případně se slovanskými sousedy. Stejně jako v nynějších názvech ulic lze odkrýt albánskou ideu "Velké Albánie", tak v rámci názvů ulic dřívějších lze odkrýt srbskou ideu velkého srbského státu, v rámci kterého

budou žít všichni Srbové, potažmo balkánští Slované společně v jednom státu.

Obrázek 2: Mapa “Velkého Srbska” (2)

“Velké Srbsko” by se dle srbských nacionalistů mělo rozkládat na území dnešního Srbska, Kosova, Severní Makedonie, Černé Hory, Bosny a Hercegoviny a Vojvodiny.

V podstatě byl i zachován poměr srbských (dnes albánských) názvů ulic vůči většině. V minulých názvech tvořily většinu srbské osobnosti a pouze 2,7 % ulic bylo pojmenovaných po albánských osobnostech a dnes tvoří většinu názvů ulic albánské osobnosti a ulice pojmenované po srbských osobnostech tvoří 2,0 %.

3.2 Mitrovica

Druhým městem, ve kterém byl uskutečněn terénní výzkum je město Mitrovica. Její složité postavení bylo již popsáno výše, avšak je důležité ještě jednou zmínit následující. Mitrovica je rozdělena na dvě části - jižní a severní. Jižní Mitrovica - *Mitrovica e Jugut* je část obývaná Albánci a Severní Mitrovica - *Mitrovica e Veriut* je část obývaná Srby. Před válkou nebyla Mitrovica takto rozdělená a jednalo se o kompaktní území, které obývali Albánci a Srbové společně. Tato toponyma (Severní

Mitrovica a Jižní Mitrovica) jsou tedy nová a před 90. lety 20. století neexistovala. V důsledku válečného konfliktu mezi Srby a Albánci tak vznikla nejen nová pojmenování spolu s etnickým "vyčištěním" obou polovin města.

Zde je nutné zmínit fakt, že před válkou v Kosovu v 90. letech 20. století bylo zcela běžné, že spolu v jednom sousedství žili Albánci a Srbové společně. Bylo zcela běžné, že Albánci ovládali srbský jazyk a Srbové zase ten albánský. Až vlivem politické ideologie, která měla za následek ozbrojený konflikt, byla hranice mezi těmito dvěma etnickými skupinami jasně definována, vyostřena a nadále zcela znemožňovala jejich každodenní interakci, která byla před válkou běžná. Tato situace jasně odráží Barthův pohled na hranice etnických skupin, které se mohou změnit či zcela zaniknout, ale také ze dne na den vzniknout. V tomto případě nešlo o zánik, ale o radikální změnu této hranice, její posunutí a výrazné definování (Barth 1994).

Jeden z informátorů si postavil pár let před válkou velký rodinný dům na území dnešní Severní Mitrovice. Dům byl ve válce vypálen a dnes žije se svou rodinou na území dnešní Jižní Mitrovice a dům a pozemek na druhé straně zeje prázdnotou. Na svůj pozemek a zbytky domu se jezdí čas od času koukat a vzpomínat. Není jediný, kdo ve válce přišel o domov a po válce si musel hledat domov nový, a to na druhé straně města. Podobný osud měla velká část albánského i srbského obyvatelstva Mitrovice. Základním místním toponymickým rozlišováním v Mitrovici je tedy právě toto rozdělení, které bude popsáno níže.

Výzkum byl proveden na území Jižní Mitrovice, tedy na území obývané Albánci. Avšak byla získána také živá toponyma z druhé strany města, která mají v paměti místní ještě z doby, kdy byla Mitrovica jednotná.

3.2.1 Živá toponyma v Mitrovici

Stejně jako živá toponyma získaná v Prištině, lze rozdělit živá toponyma získaná v Mitrovici do třech kategorií. Tou první jsou toponyma spojená s určitými budovami, druhá kategorie je spojená s určitými místy a třetí kategorii představují toponyma spojená se jmény.

Do první kategorie živých toponym lze zařadit následující. Prvním takovým je “Komuna”, “Městský úřad”, dále “Xhamia” (čti: džamia), “Mešita”, “Stadioni”, “Fotbalový stadion” a další. Jedná se o budovy nacházející se ve městě, případně na okraji města, o kterých všichni místní obyvatelé ví, kde se nacházejí, a tak se podle nich lehce orientují.

Obrázek 3: Mešita a kruhový objezd u mešity (3)

Na fotografii je vyfocena dominanta centra Jižní Mitrovice, kterou je mešita a kruhový objezd nacházející se v její blízkosti. Tato mešita byla postavena z finančních prostředků získaných z Turecka. Turecko

investuje do balkánských zemí, a to zejména na podporu a rozvoj muslimské víry a kultury v tomto prostředí.

Do druhé kategorie lze zařadit “Rrethi i xhamis” (čti: refi i džamis), což je kruhový objezd, který se nachází uprostřed města a hned u něj je postavená nová velká mešita. A v blízkosti tohoto kruhového objezdu se nachází trh s ovocem a se zeleninou, podle kterého se místní také orientují - “Te piaci”, “U trhu”. Dále “Te vulkanizeri”, tím mají místní na mysli dílnu, kde se mění pneumatiky. Jeden z informátorů bydlí hned vedle této dílny, a když jsme se vraceli z jedné návštěvy, tak informátor řekl taxikářovi, aby jel “Te vulkanizeri”, tedy k té dílně na výměnu pneumatik. Řidič taxi okamžitě věděl a na adresu se neptal.

Do druhé kategorie lze zahrnout také označení “Te rampa”, “U závor”, místní tím myslí železniční přejezd se závorami, který se nachází u výjezdu z Mitrovice. Jeden z informátorů takto navigoval svého známého, který jel ze Severní Makedonie do Mitrovice a chtěl, aby přijel zrovna z této strany města, tak mu řekl, aby přijel “Te rampa”, tedy přes železniční přejezd.

Významným orientačním bodem města je “Ura e Ibrit”, jedná se o most, který rozděluje Mitrovici na dvě části, albánskou část a srbskou část. Most je postaven přes řeku Ibër, proto se jmenuje “e Ibrit”. Tento most je velmi symbolický, protože místním neustále připomíná staré křivdy i jejich důsledky. Historický kontext tohoto mostu byl již popsán v teoretické části.

Na níže uvedené fotografii je vyfocen samotný most a také barikáda na jedné části mostu. Tento most je stále hlídáný policejními složkami a není povolen přejezd motorovým vozidlem z jedné části na druhou. Po mostě je pouze možný přechod pro pěší. Zajímavé však je, že jde v podstatě jen o symbolické oddělení a separování jedněch od druhých,

protože přejezd z jedné části Mitrovice na druhou je v jiných místech zcela bez omezení.

Obrázek 4: Most přes řeku Ibër v Mitrovici; barikáda na srbské straně mostu (4)

Tento most také lidé používají, když mluví o jedné nebo o druhé straně Mitrovice. *Anena ures*, na druhé straně mostu, místní říkají, když mluví o Severní Mitrovici. Albánci totiž považují Severní Mitrovici za součást Jižní Mitrovice, respektive vnímají Mitrovici, jako jedno jednotné město. Neuznávají Severní Mitrovici jako část Srbska a považují tento stav za dočasný. Proto také neužívají oficiální názvy částí Mitrovice. Pro rozlišení mezi Severní Mitrovicí a Jižní Mitrovicí používají Albánci také označení “Ka ana shkijeve”, “Na srbské straně”, kdy slovo použité pro vyjádření “srbského” je pejorativní (viz komentář na s. 26).

Třetí kategorii představují živá toponyma spojená s určitými jmény. Jedná se buď o jména známých osobností albánské historie, nebo o jména místních obyvatel. Jedním z nich je například “Te dugajat e Rashanve”, “U obchodů Rashanů”. Jedná se o malé obchůdky s potravinami nacházející se v příměstské části Mitrovice. Jeden z

informátorů takto označil místo, kde bydlí jeho sestra, když taxikáři vysvětloval, kam ho má zavézt. V tomto případě jde o jméno místních obyvatel, kteří zde vlastní obchody s potravinami.

Do této kategorie dále lze zařadit “Te permendorja e Isa Boletini”, “U pomníku Isa Boletini”. Jedná se o jeho velkou fotku pověšenou na budově ve městě. Toto jméno není odvozeno od místního obyvatele, ale od albánského revolucionáře, který bojoval za nezávislost Albánie proti Osmanské říši. Jméno Isa Boletini je užíváno také v rámci oficiálních toponym. Jmenuje se po něm náměstí i ulice v Jižní Mitrovici.

Na území Severní Mitrovice mi byl umožněn vstup celkem třikrát. Běžný pozorovatel si okamžitě všimne změny prostředí, protože jsou zde na každém rohu vyvěšeny srbské vlajky. Dále co se týče názvů ulic, tak ty zde nejsou nijak viditelně označeny a nikde jsem nenašla ani jeden název ulice. Od místních bylo zjištěno, že přehledné značení ulic na domech, jak je dnes v albánském Kosovu běžné, nebyvalo dříve běžné a že jde o důsledek projektu realizovaného a sponzorovaného z fondů Evropské Unie. V Severní Mitrovici nedošlo k přehlednému označení ulic v rámci tohoto projektu kvůli její správní a politické situaci.

Na základě výpovědí albánských informátorů byla zaznamenána také živá toponyma z prostředí Severní Mitrovice. Tito informátoři byli starší a tyto názvy si pamatují ještě z doby jednotné Mitrovice, kdy se běžně denně pohybovali na druhé straně mostu či tam dokonce bydleli.

Prvním z nich je “Te tri banesat”, “U tří bytů (domů)”. Jde o tři vysoké panelové domy, které se nacházejí v blízkosti mostu, který rozděluje Mitrovici. Jsou to dominantní stavby, které tu stály již v 90. letech a představují pro místní jakousi symboliku. Byty, které obývali ještě před válkou Albánci jsou nyní obsazené Srby. Žijí zde Srbové bez toho aniž by jim byt původní albánský majitel prodal či pronajal. Co se týče bytů i většiny domů, zejména menších řadových, byla to běžná praxe

poválečného znovusazování místních. Samozřejmě tyto praktiky nebyly jen jednosměrné, ale také spousta Srbů ještě před válkou bydlela na území dnešní Jižní Mitrovice a zde také zanechali své nemovitosti, které jsou dnes obývány Albánci.

Dále místní označili jednu celou ulici jako “Mahala e boshnjakve”, tedy “Čtvrť Bosňáků”. Jde o ulici obývanou etnickými Bosňáky. *Mahala* je jak už bylo zmíněno arabské slovo a jde o organizační pozůstatek z osmanského období. Jde o sociálně - prostorovou kategorii, která definuje její obyvatele. V tomto případě jde o etnickou definici obyvatel. Henig tyto *mahaly* popisuje v Bosně (Henig 2011).

“Te shkola teknikes”, “U technické školy”, je dalším živým toponymem z druhé strany Mitrovice. Jedná se o střední školu technického zaměření, do které mimo jiné jeden z informátorů chodil a uvedl, že tato škola je jedním z orientačních bodů ve městě. Tato škola zde stála celá desetiletí před válkou a i dnes je škola v provozu.

3.2.2 Rurální prostředí - Selac

Na základě spolupráce s jedním z informátorů byla zaznamenána také toponyma z venkovského prostředí, konkrétně z vesnice jménem Selac, odkud tento informátor pochází. V této vesnici se narodil a prožil zde své dětství a během dospívání se s celou rodinou přestěhoval do nedaleké Mitrovice, kde žijí dodnes.

Je třeba od sebe odlišit příměstské části Mitrovice a opravdové venkovské prostředí. Příměstské části Mitrovice jsou místními obyvateli

města označované jako *katund*³, vesnice, ale o opravdové vesnické prostředí se nejedná. I v těchto příměstských částech jsou názvy ulic označené jako ve městě, tzn. každá ulice má svůj název a tyto názvy jsou viditelně na rozcestnících a na domech označeny.

Na venkově v tom pravém slova smyslu, kterým je například Selac, ulice svá jména nemají a ani zde není žádné označení ulic. Místní zde tedy používají pouze živá toponyma k orientaci v prostoru.

Místní se zde orientují podle toho, jaká rodina v tom určitém místě žije a rozdělují vesnici na *mahaly*, "Mahala e Mujanve", "Mahala Islami", "Mahala Tahiri"... Podle příjmení rodin, které vždy obývají kompaktní část území vesnice, se tyto *mahaly* jmenují. Je to stejné jako ve vesnici Brdo v Bosně jak popisuje Henig (Henig 2011).

Dále jsou to určitá místa, podle kterých se místní orientují. Jde zejména o různé kopce, vyhlídky a tak podobně. Jedním z nich je "Pogledal", "Vyhlídka". Toto slovo pochází ze srbštiny, ale užívají ho i Albánci. "Te kodra e that", "U suchého (prázdného) kopce", je dalším příkladem z této kategorie.

Rozdíl mezi rurálním a městským prostředím je evidentní. Na základě tohoto nepatrného vzorku lze snadno srovnat rurální a městské prostředí a dojít k podobnému závěru jako Mácha a David (2012), kterým je, že nacionalismus a názvy ulic s politickým podtextem se objevují zejména ve městech a na vesnicích se zachovávají spíše neutrální názvy toponym odvozených z místního prostředí a užších sociálních jednotek - rodin.

³ Slovo pochází z řeckého *katouna*, což označuje stanový tábor. Právě ze stanových táborů balkánských kočovníků, tábořících na okrajích měst zřejmě okrajové čtvrti vznikly.

3.2.3 Názvy ulic v Jižní Mitrovici

V této části práce budou popsány oficiální názvy ulic v Mitrovici, respektive v její jižní části. Proběhne jejich kategorizace a následný bližší popis. V tomto případě se nepodařilo sehnat seznam starých názvů ulic v Mitrovici ani je nebylo možné nikde dohledat, tím pádem v tomto případě neproběhne srovnání současných názvů ulic v Mitrovici s jejich předešlými ekvivalenty.

Ze seznamu ulic celého okresu Mitrovica, který čítá 756 názvů všech ulic byly vyňaty názvy ulic jen z prostředí města Severní Mitrovice. Tento výňatek čítá 222 ulic, 9 náměstí a 3 hlavní třídy. V porovnání s názvy ulic v Prištině byly v Jižní Mitrovici popsány pouze 4 kategorie, což je o jednu kategorii méně. Největší část názvů ulic opět tvoří názvy honorifikační, které odkazují k významným osobnostem, z nichž nejpočetnější část tvoří jména mužských osobností.

Tab. 3 Kategorie názvů ulic v Jižní Mitrovici

Kategorie názvů ulic	Procentuální zastoupení
Mužské osobnosti	83,8 %
Ostatní	9,0 %
Ženské osobnosti	4,0 %
Města	3,2 %

Uvedené kategorie budou opět popsány od těch nejmenších k těm nejpočetnějším. Nejmenší kategorii představují názvy ulic v podobě měst. Těchto názvů je celkem 7. Těmito městy jsou Kukës, Kumanovo, Drenica, Vlorë, Trepça, Korçë a Lezhë. Kukës, Vlorë, Korçë a Lezhë jsou města nacházející se v Albánii, Drenica a Trepça jsou kosovská města a město Kumanovo se nachází v Severní Makedonii.

Velká část těchto názvů ulic se objevuje také v Prištině. Ulice s názvy “Drenica”, “Trepça”, “Kukësi”, “Korçë” a “Vlorë” jsou identické jak v Severní Mitrovici, tak v Prištině. Stejně jako v Prištině i zde se jedná o projev albánské sounáležitosti s Albánci žijícími jinde, v tomto případě v Albánii a Severní Makedonii a symbolické vytyčení albánského teritoria.

Velikostně další kategorie v pořadí jsou ulice pojmenované po významných ženských osobnostech. Edit Durham, Shotë Galica, Fatime Sokoli, Fatime Hetemi, Marie Shllaku, Marie Kraja, Elena Gjika, Nora Kelmendi a Donika Kastrioti jsou osobnosti, po kterých jsou pojmenované místní ulice.

Opět se zde setkáváme se stejnými osobnostmi jako v Prištině. Fatime Hetemi, Edit Durham, Shotë Galica, Elena Gjika a Marie Shllaku jsou osobnosti, které jsou součástí také toponym v Prištině. Po Edit Durham a Shotë Galica jsou pojmenovaná náměstí v Prištině a po zbylých ženách místní ulice.

Shotë Galica, vlastním jménem Qerime Halil Radisheva (čti: Čerime Halil Radiševa), byla bojovnicí partyzánských jednotek kačackého odboje v Kosovu. Velitelem kačackého hnutí byl její manžel Azem Galica. Po její smrti jí byl udělen titul “Národní hrdinky Albánie”.

Co se týče ostatních žen, které ještě nebyly představeny v rámci analýzy názvů ulic v Prištině, Fatime Sokoli, Marie Kraja, Nora Kelmendi a Donika Kastrioti, tak Fatime Sokoli a Marie Kraja byly známé albánské umělkyně, Donika Kastrioti byla manželkou albánského národního hrdiny jménem Gjergj Kastrioti a Nora Kelmendi byla významnou postavou albánského původu 17. století.

Následuje kategorie s názvem “Ostatní”, která čítá celkem 20 názvů ulic a jedná se o názvy ulic výše nezařaditelné avšak netvořící samostatnou stejnorodou kategorii. I v rámci této kategorie se setkáváme

s řadou stejných názvů ulic jako v Prištině. Jsou to ulice s názvy “UÇK” nebo “Vellezërit Frashëri”. Dále se zde objevují také názvy významných muslimských představitelů, ale v tomto případě většinou s ještě významějším titulem než v Prištině. “Mulla Mustafë Fazlija” nebo “Mulla Ilaz Broja” jsou názvy ulic tohoto druhu. Pokud bychom pro přehlednost srovnali tři zmíněné tituly muslimských představitelů, tak na prvním místě by byl *Mulla*, na druhém místě *Hafëz* a na třetím místě *Hoxha*.

Názvy ulic připomínající albánské krále nebo královny se také objevují v Mitrovici. Jedná se o názvy ulic jako “Mbretëresha Teuta”, “Mbreti Gent” nebo “Mbreti Bardhyl”. Dalšími názvy ulic patřící do této kategorie jsou ulice “Shkronjat”, “Písmena”, “Hekurudha”, “Železná ulice” nebo “Shtypshkronja”, “Tiskací písmena”. Ulice s názvy “Shkronjat”, “Písmena” a “Shtypshkronja”, “Tiskací písmena”, představují určitou symboliku vymezující se opět vůči etnickým Srbům. Srbové totiž užívají písmo cyrilici, kdežto Albánci píšou latinkou.

Do této kategorie byl také zařazen název ulice v podobě datumu, protože v Mitrovici je tímto způsobem pojmenovaná pouze jedna ulice. Jedná se o ulici s názvem “Marsi ‘81”, “Březen 81”, který připomíná masové albánské demonstrace v Prištině, které se udály 11. března v roce 1981. Jedno z náměstí v Prištině nese také název připomínající tuto událost a tím je náměstí “11 Marsi”, “11. březen”.

Poslední, avšak nejpočetnější kategorií jsou ulice pojmenované po významných mužských osobnostech. V Jižní Mitrovici je spousta ulic pojmenovaných po stejných mužích jako v Prištině. Ali Pashë Tepelena, Zahir Pajaziti, Gjon Buzuku, Eqrem Cabej, Hasan Prishtina, Ymer Prizreni, Pjetër Budi, Naum Veqilharxhi a další jsou osobnosti, jejichž jména nosí ulice v obou městech výzkumu. Těmito podobnostmi mezi městy se podtrhuje význam jednotlivých osobností, událostí, měst a dalších pro albánskou populaci.

Ulice v Jižní Mitrovici jsou také pojmenovány po jiných mužích než v Prištině. Takovými osobnostmi jsou například Ali Azemi, Adem Trepça, Rrok Zojzi nebo Imer Selaci. Rrok Zojzi byl albánský etnograf a etnolog 20. století. Ostatní ze zmíněných mužů byli místní lidé, kteří byli součástí albánského odboje.

Co se týče ulic pojmenovaných po osobnostech nealbánského původu, tak v Jižní Mitrovici jsou pouze dvě takové. Ulice “Albert Ajnshtajn”, což je ulice připomínající německého fyzika Alberta Einsteina a ulice “Kemal Atatürk”, která je pojmenovaná po tureckém vojevůdci a prvním prezidentovi Turecké republiky jménem Mustafa Kemal Atatürk.

V porovnání s názvy ulic v Prištině je v Jižní Mitrovici pojmenováno méně ulic po osobnostech nealbánského původu a ani jedna po osobnosti srbské národnosti. Přejdeme-li k názvům náměstí a hlavních tříd v Jižní Mitrovici najdeme zde opět podobnosti s těmi v Prištině. Většina náměstí a hlavních tříd v Jižní Mitrovici nese jména stejných osobností jako v Prištině. Isa Boletini, Adem Jashari, Nëna Tereza, Gjergj Kastrioti - Skënderbeu a další jsou jedni z nich.

Obrázek 5: Centrum Jižní Mitrovice (5)

Na uvedené fotografii je zachycen rozcestník s názvy náměstí v centru Jižní Mitrovice. Je zde patrné, jak přehledně jsou v Kosovu označeny ulice a také jazyk, který je použit na těchto cedulích. Cedule jsou napsány jak v albánštině, tak v srbštině. Oba tyto jazyky jsou úředními jazyky Kosova, proto cedule obsahuje albánské slovo *sheshi* a zkratku srbského slova označujícího “náměstí”.

I přesto, že sice jsou na cedulích názvy v obou jazycích, je evidentní prvenství albánského jazyka. Albánské označení je uvedeno vždy jako první a srbský ekvivalent představuje vždy jen zkratka tohoto slova. Stejně jako v Prištině lze říci, že většina ulic, náměstí a hlavních tříd byla pojmenována po významných albánských osobnostech z doby Osmanské říše, po albánských spisovatelích a básnících, albánských patriotech a aktivistech, bojovnících za UÇK, stejně tak po ženách z řad těchto osobností a po albánských městech.

3.2.4 Názvy ulic v Severní Mitrovici

Prostřednictvím internetové mapové aplikace *Google Maps* byly zaznamenány názvy ulic z prostředí Severní Mitrovice. Jak už bylo zmíněno, tato práce se zaměřuje na albánskou část obyvatel obou měst, kde byl uskutečněn terénní výzkum, avšak vnímají-li Albánci Mitrovici jako jedno a stále “jejich” území, je důležité se podívat také na názvy ulic na druhé straně mostu, tedy v Severní Mitrovici.

Jelikož ulice v Severní Mitrovici nejsou viditelně označené a v rámci výzkumu se nepodařilo zajistit seznam názvů ulic ze Severní Mitrovice, byly tedy ulice zaznamenány již zmíněným způsobem. Takto bylo zaznamenáno celkem 7 názvů ulic. Na mapě bylo jasně viditelné, že se tam nachází daleko větší množství ulic, avšak tyto ulice nebyly pojmenované.

“Sutjeska”, “Tetovska”, “Kolašinska”, “Oslobodženja”, “Kralja Petra I.”, “Kneza Miloša” a “Drvarska”, toto jsou zaznamenané názvy ulic ze Severní Mitrovice. Ulice Sutjeska byla pojmenována po řece Sutjeska, která protéká Bosnou a Hercegovinou, stejný původ má také ulice “Drvarska”, která byla pojmenována po městě nacházejícím se v Bosně a Hercegovině. Tetovska ulice má svůj původ v Severní Makedonii ve městě Tetovo, podle kterého je pojmenovaná a zbylé názvy souvisí se srbskou historií. Král Petr I. byl již popsán v rámci proměn názvů ulic v Prištině, kde se jedna z ulic také jmenovala “Kneza Miloša” a význam názvu ulice “Oslobodženja”, “Osvobozená”, jistě není třeba dále vykládat.

Všechny tyto názvy ulic odkazují k ideje “Velkého Srbska”. Názvy odkazují na ta místa, kde by se podle Srbů mělo Srbsko rozkládat (tedy i v Bosně a Makedonii). Co se týče ulic pojmenovaných po řece a městě v Bosně, může zde jít o souvislost s jedním z živých toponym z tohoto prostředí, a to “*Mahala Boshnjakve*”, Čtvrť Bosňáků, které bylo získáno v

rámci dotazování v terénu. Půjde zřejmě o prostředí této čtvrti, která byla identifikována jako bosenská, tedy čtvrť obývaná Bosňáky.

Zbylé názvy jsou v podstatě identické s dřívějšími názvy ulic v Prištině. Tyto názvy čerpají ze srbské historie a srbských ideologických představ. Není však jasné proč je pojmenováno jen tak malé množství ulic v Severní Mitrovici. Avšak i přesto je evidentní rozdíl mezi pojmenováním “za mostem” a “před mostem”. Jen se takto podtrhuje etnické složení obyvatel jedné či druhé části města a hranice mezi těmito částmi, ale i etniky je jasně definovaná.

3.3 Nacionalismus a názvy ulic v Kosovu

Cílem této práce je odkrýt případný vliv nacionalismu na proměny názvů ulic v Kosovu, zejména pak v hlavním městě Prištině a Mitrovici. Po důkladném představení názvů těchto ulic v obou městech a jejich kategorizaci je na místě se na tyto získané informace podívat skrze optiku případného nacionalismu.

Nacionalismus je tedy určitý politický princip, který stojí na tom, že politická a národní jednotka musejí být shodné (Gellner 1993). Jde v podstatě o upřednostňování určitého národa (etnika) v rámci jednoho státu. V rámci názvů ulic je toto upřednostňování evidentní. Kosovo sice vzniklo jako multietnický stát, což je vyobrazeno i na jeho státní vlajce v podobě šesti žlutých hvězd, které mají představovat jednotlivá etnika žijící v Kosovu, avšak tento princip nebyl nikdy přenesen do názvů místních ulic. Veškeré názvy ulic jsou psány v albánském jazyce a jejich drtivá většina odkazuje k albánským osobnostem, událostem, městům či organizacím a k ideji tzv. “Velké Albánie”.

Jedná se o podobný vývoj jako v Singapuru, kde základními principy při vzniku tohoto státu byla multietničnost, multireligiozita a

multijazyčnost, avšak veškeré názvy ulic a míst byly zavedeny v malajštině a tím bylo upřednostněno jedno z etnik Singapur (Yeoh 2009). K tomuto upřednostnění jednoho z etnik v rámci tvorby pojmenování ulic Kosova však docházelo již dříve, tedy ještě před vyhlášením nezávislosti (tehdy však bylo upřednostňováno srbské etnikum). Dřívější názvy ulic v Prištině ukázaly, že veškeré názvy ulic byly srbské a jejich drtivá většina odkazovala k srbským osobnostem, městům a místům.

Tato markantní proměna názvů ulic byla důsledkem proměny politické ideologie, respektive etnicity vládnoucích elit, které o těchto názvech rozhodovaly. Šlo o vystřídání srbského nacionalismu albánským nacionalismem, avšak za použití shodných prostředků (typů toponym). V obou případech byly zaznamenány nacionalistické ideje “Velkého Srbska” či “Velké Albánie”, které byly symbolicky přeneseny do názvů ulic v podobě pojmenování po určitých městech či místech nacházejících se za hranicemi Kosova avšak symbolizující etnickou sounáležitost či spojitost s těmito místy.

Thorsten Andersson pojmenoval jednu z funkcí toponym a tou je funkce vytváření etnické a politické identity (cit. in Rajić 2012). Jednoznačně lze říci, že se jedná o významnou oficiální funkci kosovských toponym. Z terénního šetření ovšem bylo zjištěno, že místní obyvatelé většinou oficiální názvy ulic nepoužívají a většinu z nich ani neznají a k orientaci v prostoru užívají spíše toponyma živá. Většina těchto živých toponym se pojí k určitým místům či stavbám města a obecně lze říci, že postrádají takto silný nacionalistický podtext. V případě Mitrovice je však situace o něco komplikovanější, a to kvůli jejímu rozdělení. Živá toponyma pojící se k mostu, který Mitrovici rozděluje, etnické konotace bezesporu nesou.

Obecně lze však říci, že uvedené nacionalistické projevy byly zaznamenány v rámci oficiálních názvů ulic, avšak místní lidé těchto

názvů ve většině spíše neužívají. Jen se tím tedy potvrzuje, že jde o politické praktiky, v rámci kterých mocenské elity manipulovaly s názvy ulic v rámci tvorby národních identit a mýtů. Tato vyostřená formulace identit na hranicích kontaktu a nacionalismus zejména ve své resentimentní podobě je mnohými autory (např. Štěpánek 2012) považován za potenciální riziko pro mírové soužití (a současně za jednu z hlavních příčin rozpadu Jugoslávie).

4 ZÁVĚR

Výsledky terénního šetření ukázaly, že většina místních lidí oficiální názvy ulic nezná a pro orientaci ve městech užívají spíše živá toponyma. Jedná se převážně o odkazy na budovy či místa, která jsou situovaná ve městě a všichni místní obyvatelé vědí, kde se nacházejí, a tak je orientace podle nich snadná.

V rurálním prostředí je situace velmi podobná, avšak zde se kromě budov či míst obyvatelé orientují také podle toho, kdo kde žije či žil. V prostředí Kosova byla definována sociálně-prostorová kategorie *mahala*, kterou popisoval také Henig v prostředí Bosny. *Mahala* představuje čtvrť či určitou část obce, jejíž obyvatelé jsou definováni na základě určité příslušnosti. Může se jednat o příslušnost k rodině či etnicitě.

V Prištině tvoří 88,3 % názvů ulic pojmenování honorifikační. Jedná se tedy o takové ulice, které jsou pojmenované po významných osobnostech či historických událostech. Jedná se o albánské osobnosti a události významné pro albánskou část populace Kosova. Převážně se jedná o albánské bojovníky, patrioty, aktivisty, spisovatele, muslimské představitele a panovníky. Některé místní ulice jsou pojmenovány po osobnostech nealbánského původu, avšak zde se jedná o osoby, které jistým způsobem přispěly k rozvoji či osamostatnění Kosova. Pouze 2 %

názvů ulic tvoří ulice pojmenované po srbských osobnostech (ačkoliv Srbové tvoří až 7 % obyvatel Kosova).

Necelá 4 % ulic jsou pojmenovaná po městech nacházejících se jak na území Kosova, tak také za jeho hranicemi. Převážnou část tvoří města z Albánie, dále jde o města nacházející se ve státech bývalé Jugoslávie, ve kterých žije část albánské populace. Albánci takto symbolicky vyjadřují sounáležitost s Albánci žijícími za hranicemi Kosova a symbolicky takto manifestují vazby s územím tzv. "Velké Albánie".

Ve srovnání s předešlými názvy ulic v hlavním městě bylo zjištěno, že 97 % těchto názvů bylo zcela změněno. Ulice byly dříve pojmenovány po srbských osobnostech, městech a místech. V tomto případě i předešlé představenstvo prostřednictvím pojmenování míst v městském prostoru manifestovalo ideu tzv. "Velkého Srbska". V rámci dřívějšího pojmenování ulic v Prištině bylo 2,7 % ulic pojmenovaných po albánských osobnostech. I tyto názvy byly ve většině změněny.

Co se týče Jižní Mitrovice, tedy té části města Mitrovice, která je obývána převážně Albánci, tak zde je 87,8 % ulic pojmenováno honorifikačně. Procentuálně jde v podstatě o totožný podíl jako v Prištině. Stejně jako v hlavním městě, tak i zde tvoří většinu těchto názvů ulic významné albánské osobnosti, kterými jsou zejména albánští bojovníci, patrioti, aktivisté, spisovatelé, muslimští představitelé a další.

Na území Jižní Mitrovice však oproti Prištině absentuje kategorie názvů ulic v podobě významných historických událostí. Takto je zde pojmenovaná pouze jedna ulice. Ve srovnání s hlavním městem, kde jsou 2 % ulic pojmenované po srbských osobnostech, v Jižní Mitrovici zcela absentují takové ulice, které by byly pojmenované po srbských osobnostech či by nějak souvisely se srbskou populací. Srbská populace poloviny města a její podíl na historické kontinuitě regionu jsou tak záměrně zneviditelňovány. Naopak na území Severní Mitrovice, části

města obývané převážně Srby, jsou všechny ulice pojmenované v srbském jazyce a pojmenované po srbských osobnostech, místech či nějakým způsobem souvisejí se srbskou identitou.

V případě obou polovin města tak můžeme mluvit o absolutním vymazání historické přítomnosti jednoho či druhého etnika na jedné či druhé straně Mitrovice v rámci pojmenování ulic. Jedná se o jeden ze způsobů reinterpretace historie a výkladu politické ideologie. V případě pojmenování ulic v Kosovu to byl nacionalismus, který ovlivnil názvy místních ulic. Nejprve se jednalo o srbský nacionalismus, který následně vystřídal nacionalismus albánský, a tím došlo k celkové změně těchto názvů.

Seznam literatury

Alderman, D. H. (2016). *Place, naming and the interpretation of cultural landscapes* (pp. 195-213). Routledge.

Anderson, B. (2003). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London. Verso

Austin, J. L. (2000) *Jak udělat něco slovy.* Praha: Filosofia.

Azaryahu, M. (2009). Naming the past: The significance of commemorative street names. *Critical toponymies: The contested politics of place naming*, 53-70.

Barth, F. (1994). The Anthropology of Ethnicity: Beyond Ethnic Groups and Boundaries, 11-32, Amsterdam: Het Spinhuis.

Basso, K. H. (1996). *Wisdom sits in places: Landscape and language among the Western Apache.* UNM Press.

Berg, L. D., & Kearns, R. A. (1996). Naming as norming: 'race', gender, and the identity politics of naming places in Aotearoa/New Zealand. *Critical toponymies: The contested politics of place naming*, 19-53.

Berg, L. D., & Vuolteenaho, J. (Eds.). (2009). *Critical toponymies: The contested politics of place naming.* Ashgate Publishing, Ltd..

Bernard, H. R., Pelto, P. J., Werner, O., Boster, J., Romney, A. K., Johnson, A., ... & Kasakoff, A. (1986). *The construction of primary data in cultural anthropology.* *Current Anthropology*, 27(4), 382-396.

Billig, M. (1995). *Banal Nationalism.* SAGE.

- Boas, F.** (1934). *Geographical Names of the Kwakiutl Indians*. Columbia University Contributions to Anthropology 20: 1-83.
- Budilová, L. J.** (2015). Etnografie a terénní výzkum. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu, Plzeň: Katedra antropologie Fakulta filozofická Západočeská univerzita v Plzni*, 9-19.
- Budilová, L. J.** (2012). Náboženství, sociální třída a rozvoj nacionalismu na Balkáně. *Balkán a nacionalismus. Labyrintem nacionální ideologie. Porta Balkanica, Brno*, 17-38.
- David, J., Mácha, P.** (2014). *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Host. Brno
- Eriksen, T. H.** (2012). *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Fatková, G., Budilová, L. J., Kouba, M., Pavlásek, M., & Štěpánek, V.** (2012). *Balkán a nacionalismus: labyrintem nacionální ideologie*. Porta Balkanica.
- Fritzová, M.** (2016). *Zúčastněné pozorování a rozhovor v terénní praxi*.
- Gellner, E. A.** (1993). *Národy a nacionalismus*. Hříbal.
- Gellner, E. A.** (2003). *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Girgle, P.** (2009). *Kosovo*. Libri.
- Hammond, L., & Rashidi, S. E.** (2018). 'Layers of London'—a rich geographical palimpsest. *Geography* 103(1), pp. 42-45.

Henig, D. (2011). *The Embers of Allah: cosmologies, knowledge, and relations in the mountains of central Bosnia* (Doctoral dissertation, Durham University).

Hirt, T. (2007). *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu.*

Hirt, T. (2007). *Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů.*

Hroch, M. (2003). *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Kouba, M. (2012). *Antické labyrinty moderní makedonské identity. Balkán a nacionalismus: labyrintem nacionální ideologie.* Brno: Porta Balkanica, 57-77.

Kyramargiou, E., Papakondylis, Z., Scalora, F., Dimitropoulos, D. (2021) *Changing the Map in Greece and Italy: Place-name Changes in the Nineteenth Century.* *The Historical Review/La Revue Historique*, 17, 205-250.

Meha, M., Sogojeva, A. (2012). *Doracaku për sistemin e adresave në Kosovë. Prishtinë. Kosovo.*

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* Grada Publishing.

- Myers, G. A.** (2009). Naming and placing the other: Power and the urban landscape in Zanzibar. *Critical toponymies: The contested politics of place naming*, 85-100.
- Nash, C.** (2017). Irish place names: post-colonial locations. In *Critical toponymies*, 137-152.
- Profous, A.** (1918). *O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasteckém u Chrudimě*. [Dr.]: Tiskem Praž. akciové Tiskárny.
- Rajić, L.** (2012). Toponyms and the political and ethnic identity in Serbia. *Oslo Studies in Language*, 4(2).
- Rukaj, M.** (2009). Lexical cleansing: slavic toponyms in Albania (or out of?). Retrieved July, 1, 2013.
- Rugova, B.** (2013). Toponyms of Albania as personal names among Kosovo Albanians. University of Prishtina.
- Rose-Redwood, R., Alderman, D., & Azaryahu, M.** (2010). Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography*, 34(4), 453-470.
- Steward, G. R.** (1967) *Names of the Land*. Boston: Houghton Mifflin.
- Štěpánek, V.** (2015). Kosovo od autonomie k protektorátu: Nástin vývoje kosovské otázky od zrušení autonomie po počátek vojenských akcí NATO. *Slavistika a balkanistika: Ivan Dorovský*, 71-89.
- Štěpánek, V.** (2012). Několik pohledů na nacionalismus - jeden z faktorů rozpadu Jugoslávie. *Balkán a nacionalismus. Labyrintem nacionální ideologie. Porta Balkanica, Brno*.

Toušek, L., Budilová, L. J., Fatková, G., Hejnal, O., Lupták, Ľ., Růžička, M., & Šimek, J. (2015). *Kapitoly z kvalitativního výzkumu.*

Yeoh, B. S. (2009). Street-naming and nation-building: Toponymic inscriptions of nationhood in Singapore. *Critical toponymies: The contested politics of place naming*, 71-84.

Zelinsky, W. (2017). *Nation into state: The shifting symbolic foundations of American nationalism.* UNC Press Books.

Žižek, S. (1999) The Spectre of the Balkans. The journal of the International institute 6 (2), (online) [cit. 2022-03-09] Dostupné z: <https://quod.lib.umich.edu/j/jii/4750978.0006.202?view=text;rgn=main>.

Použité obrázky

(1)[Ethnic albania]. In: Wikipedia.org (online). 15. února 2007 [cit. 2022-03-09] Dostupné z:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/38/Ethnic_albania.jpg/260px-Ethnic_albania.jpg

(2)[Vukov-plan]. In: Wikipedia.org (online). 16. srpna 2009 [cit. 2022-03-09] Dostupné z:

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/05/Vukov-plan.gif/250px-Vukov-plan.gif>

(3) Foto – Ardiana Veli Tahiri

(4) Foto – Ardiana Veli Tahiri

(5) Foto – Ardiana Veli Tahiri